

FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DĚJIN UMĚNÍ

Bakalářská práce

Václav Huml

PLÁNY A PROJEKTY PRO MALOSTRANSKÝ BŘEH V PRVNÍ POLOVINĚ 20.
STOLETÍ

PLANS AND PROJECTS FOR THE LESSER TOWN BANK IN THE FIRST HALF OF
THE 20TH CENTURY

Praha 2011

vedoucí práce: PhDr. Richard Biegel, PhD.

Děkuji panu PhDr. Richardu Biegelovi, PhD. za odborné vedení této bakalářské práce, za jeho ochotu a cenné rady.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 27. 7. 2011

Anotace

Práce popisuje architektonické a urbanistické projekty – realizované i nerealizované - pro pražský malostranský břeh v období od konce 19. století do začátku II. světové války. Cílem této práce bylo projekty popsat a analyzovat, nikoliv je interpretovat teoreticky. Čtenářovi je tak umožněno sledovat rozdílné přístupy architektů, jak se přizpůsobili nebo se nepřizpůsobili historickému prostředí Malé Strany, která patří k nejstarším a nejkrásnějším urbanistickým celkům na světě. V jejích ulicích, domech a krásných detailech se zračí talent a dovednost českých a zahraničních řemeslníků a umělců, kteří si byli vždy vědomi výjimečné krásy této čtvrti na úpatí Pražského hradu. Ve všech historických epochách si Malá Strana udržela svůj původní středověký ráz. Přesto každá z epoch zanechala na ní své stopy a ani námi sledované období nebude v tomto ohledu výjimkou.

Annotation

This thesis describes architectural and urban projects – both realized and unrealized – for the Lesser Town bank in the period from the end of the 19th century to the beginning of the World War Two. The primary point of our work is the description and the analysis of the projects, not theoretical interpretation. The reader is thus able to follow the different attitudes of the architects and find out how much they incorporated their projects into the historical character of the Lesser Town, which is one of the oldest and the most magnificent urban area in the world. In its streets, buildings and the beauty of detail are displayed talent and skills of home and foreign craftsmen and artists, who had always succeeded in identifying themselves with the historical character of this part of the city at the foot of Prague Castle. The Lesser Town has preserved its medieval character in every historical epoch. Nevertheless each of them has imprinted its marks on this part of the city and neither our period is the exception.

Klíčová slova

Malá Strana, malostranské nábřeží, regulace, parlament, státní galerie, městská galerie, Klárov, Kampa

Keywords

Lesser Town, Lesser Town bank, regulation, parliament, state gallery, city gallery, Klárov, Kampa

Obsah:

1. Úvod	6
2. Vývoj Malé Strany od konce 19. století do roku 1918	
2.1 Stavební činnost na Malé Straně ke konci 19. století	8
2.2 Strakova akademie	10
2.3 Severojižní komunikace a průlom „U Klíčů“	12
2.4 Regulace malostranského nábřeží	15
2.5 Plavební komora	18
2.6 Veřejné stavby	19
2.7 První světová válka	23
3. Malá Strana v meziválečném období	
3.1 Velká Praha	25
3.2 Parlament	26
3.3 Ideová soutěž na upravitelský plán pobřežní části Malé Strany z roku 1922	30
3.4 Státní galerie	34
3.5 Petřínská komunikace	40
3.6 Městská galerie	43
3.7 Malostranská cesta	44
4. Závěr	47
Použitá literatura	49
Seznam vyobrazení	59
Obrazová příloha	67

1. Úvod

Malá Strana v Praze patří k jednomu z nejvyhledávanějších míst na světě. Půvab této ve 13. století vzniklé čtvrti na levém břehu Vltavy je výsledkem její přírodní polohy a lidské tvořivosti. Společně s petřínským a letenským svahem, přirozeným břehem řeky a Pražským hradem, tvoří jedinečnou kompozici. Pro svou historickou a uměleckou hodnotu je právem řazena mezi hlavní památky Světového kulturního dědictví UNESCO.

Hlavním cílem této práce je zpracovat dostupný materiál týkající se stavebního vývoje Malé Strany v období od konce 19. století do začátku II. světové války. V umělecko-historické literatuře se Malé Straně věnuje poměrně dost pozornosti. Většina těchto publikací se však nevěnuje období 20. století příliš podrobně a často jde jen o stručné zmínky. Tato práce tedy představuje pokus rozšířit dosavadní bádání o Malé Straně o období první poloviny 20. století.

Z autorů, kteří se z tohoto přehlížení vývoje Malé Strany v období 20. století vymykají, musíme jmenovat Václava Hlavsu a Jiřího Vančuru (*Malá Strana – Menší Město pražské*, Praha 1983), jejichž publikace se snažila poskytnout celkový pohled na vývoj Malé Strany a pokračovat tak v řadě publikací pojednávajících o vývoji jednotlivých historických částí Prahy. Dále byla důležitým zdrojem pro tuto práci kniha *Město Praha* od Jiřího Hruzy, vydaná v Praze roku 1989. Kniha souhrnně představila vývoj města Prahy, což autorovi umožnila zajisté také jeho dlouholetá praktická a teoretická činnost architekta a urbanisty. Komplexní představu o mladším vývoji Malé Strany, avšak pouze ve formě stati, podal Jiří Hilmera (*Urbanistický a stavební vývoj od poloviny 19. století do současnosti*, in: Pavel Vlček (ed.): *Umělecké památky Prahy*, Praha 1999), stejně jako Marek L. Krejčí (*Malá Strana 1890-1950 – Město mezi asanací a regenerací*, in: Kateřina Bečková (ed.), *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000*, Praha 2000) a cenným příspěvkem k naší problematice je také stať od Martina Kriseho *Malostranské nábřeží a splavnění Vltavy* (in: Kateřina Bečková (ed.)). V neposlední řadě je třeba zmínit badatelskou činnost nadšeného historika a obhájce Malé Strany Cyrila Merhouta (*O Malé Straně*, Praha 1956 a *Ostrov Kampa*, Praha 1946). Vyjma těchto publikací, práce vychází především ze soudobých časopisů, z nichž byly v otázkách Malé Strany nejaktivnější časopis *Architektonický obzor*, do něhož po dlouhá léta přispíval

svými názory na malostranský břeh Antonín Balšánek, dále časopisy *Styl*, *Stavba*, *Stavitel* a *Za starou Prahu – Věstník Klubu za starou Prahu*.

V názvu práce byla dána přednost spojení „malostranský břeh“, protože se bude v celém námi sledovaném období jednat o jeho buď úplné, nebo částečné proměně. Kromě realizovaných projektů se práce zabývá také těmi projekty, které se k realizaci nedostaly. Práce je strukturovaná chronologicky, přičemž je rozdělena do dvou hlavních částí. První část popisuje stavební vývoj na malostranském břehu od konce 19. století do roku 1918. Je to období, které v Praze vešlo obecně ve známost svými asanacemi, budováním vysokých nábřeží a prosazováním velkorysých urbanistických koncepcí. Bude zajímavé sledovat, jak se toto ekonomické a společenské dění odrazilo na území Malé Strany a jaké byly u jednotlivých projektů vzneseny argumenty/protiargumenty pro jejich (ne)uskutečnění. Ve druhé části práce se budeme věnovat nejprve problematice přerodu Prahy na hlavní město nově vzniklé Československé republiky. Poté si ukážeme, co v souvislosti s touto politickou změnou bezprostředně vyplynulo pro malostranský břeh a následně si popíšeme nejvýznamnější architektonické a urbanistické projekty vzniklé pro toto území během meziválečného období. Právě v tomto období mezi dvěma světovými válkami nás bude u popisovaných projektů zajímat, jakým způsobem jednotliví architekti zasahovali do historického rázu této čtvrti, jak moc se dokázali přizpůsobit/nepřizpůsobit a případně nakolik zde avantgardní architekti dokázali svůj projev zmírnit.

2. Vývoj Malé Strany od konce 19. století do roku 1918

2.1 Stavební činnost na Malé Straně ke konci 19. století

Na rozdíl od pravého břehu se obraz Malé Strany [1-2] ve 2. polovině 19. století moc nezměnil. Tato čtvrť si nadále zachovává intaktní historický ráz, který udává středověká půdorysná osnova ve spojení s barokními sakrálními dominantami a přirozeným, neupraveným břehem. Ve srovnání s asanací značné části pražského Starého Města, nedochází na Malé Straně k bourání a výstavbě velkých celků. Stavební činnost probíhá jen na několika místech Malé Strany, ale pro tuto část města i tak jde o značné změny.

Největší pozornost zasluhuje výstavba na jižním a severním okraji Malé Strany. Jižní část malostranského břehu proměnily činžovní domy, postavené staviteli Jindřichem Jechenthalem a Františkem Hněvkovským podle projektu Josefa Schulze.¹ Tyto domy, pocházející ze 70. let, byly postaveny ještě v návaznosti na výstavbu předmostí dřívějšího řetězového mostu císaře Františka I. Most od Ing. Bedřicha Schnircha byl postaven v letech 1838-41 a v jeho ose byla založena nová přímočará třída, pojmenovaná pak po iniciátorovi mostní stavby i dalších urbanistických akcí té doby Karlu Chotkovi (dnešní Vítězná). Nebyl však dostatečně únosný, takže těžší doprava byla vedena stále přes Karlův most. V letech 1898-1901 byl již dosluhující řetězový most nahrazen novým, kamenným mostem Legii.² První domy vznikly na předmostí ve 40. letech, ale hlavní výstavba proběhla především v letech následujících. V 70. letech došlo k vybudování vysokých činžovních domů na nově vznikajícím Ferdinandově nábřeží (dnes Janáčkově) jižně od řetězového mostu. Souměrně k těmto domům byly postaveny severně od mostu také Jechenthalovy domy, které však působí svojí objemností na Malé Straně cizorodě. Tento krátký úsek Malostranského nábřeží zároveň nastínil, jak by Malá Strana vypadala po provedení takového nábřeží v celé délce její

¹ Jiří HILMERA: Urbanistický a stavební vývoj od poloviny 19. století do současnosti, in: Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy, Praha 1999, 52.

² Ibidem 55.

zástavby nad řekou. Úvahy o malostranském nábřeží, jak ještě uvidíme, se stanou v budoucnu jedním z klíčových témat.³

Stejně tak na severním okraji Malé Strany došlo k rozsáhlejší výstavbě a nastala nová urbanistická situace. Vznikla ulice U železné lávky, která uzavírá severovýchodní část Klárova řadou historizujících, neobarokních a neorenesančních činžovních domů. První z nich, nejbližší k řece, si postavil jako svůj pozdně klasicistní dům projektant a stavitel Karel Wessely v letech 1871-72. Ostatní domy z této fronty, jdoucí až k dostavovanému Klárovu ústavu slepců, se stavěly až po patnácti a více letech. Ulice, jak již název napovídá, stála při lehké řetězové lávce pro pěší. [3] Lávka byla postavena v letech 1868-69 a spojovala Klárov s prostranstvím před Rudolfinem až do nahrazení betonovým mostem (dnes Mánesův), jehož stavba probíhala v letech 1911-14. Dodnes zůstal po lávce na levém břehu hrázděný domeček výběrčího mostného.⁴

Další činžovní domy byly postaveny v Letenské ulici. Eklektické činžovní domy (čp. 593 a 594, 605 a 606/III), které značně porušují výškovou hladinu Letenské ulice, postavil Václav Vápenka podle projektu Františka Hubáčka a Martina Bílka v letech 1896-98.⁵ Neharmonicky působí také hmotově nadsazený Hergetův dům čp. 548 v Cihelné ulici, který zbudoval na přiléhajících pozemcích Hergetových cihelen roku 1872 stavitel Jan Kruliš.⁶ [1] Veliké protesty vzbudila novorenesanční budova Malostranské záložny od Jana Šuly a Viktora Skučka, postavená v letech 1893-95 na rohu Mostecké ulice a Malostranského náměstí.⁷ Kromě toho, že její stavbě předcházela demolice několika historicky cenných domů, vadila ochráncům staré Prahy zejména její kopule, která při některých pohledech vytvářela kostelu sv. Mikuláše nevhodnou konkurenci.⁸

³ Viz.: kapitoly Regulace malostranského nábřeží a Ideová soutěž na upravovací plán pobřežní části Malé Strany z roku 1922.

⁴ HILMERA (pozn. 1) 52-55.

⁵ Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 253.

⁶ HILMERA (pozn. 1) 52.

⁷ VLČEK (pozn. 5) 603.

⁸ Václav HLAVSA / Jiří VANČURA: Malá Strana – Menší Město pražské, Praha 1983, 129.

V zásadě všechny tyto činžáky postavené v posledních desetiletích 19. století jsou v pozdějších architektonických časopisech hodnoceny převážně negativně. Některé hlasy požadovaly dokonce jejich odstranění. Otázkou jejich zapojení do obrazu města se zabývali architekti ještě v soutěži na regulaci malostranského nábřeží v roce 1922.⁹

2.2 Strakova akademie

Jedním z největších veřejných objektů na Malé Straně je budova Strakovy akademie. Byla postavena jako zařízení pro studenty z řad zchudlé šlechty v letech 1893 – 1896¹⁰ podle projektu Václava Roštlapila na pozemcích bývalé jezuitské zahrady pod Letnou severovýchodně od Klárova. V okolí Strakovy akademie v té době již stály činžáky v ulici U železné lávky [4], budova Klárova ústavu slepců, kterou dokončoval podle původní koncepce Vincence Kulhánka a Josefa Krannerera v letech 1884-85 Viktor Skuček,¹¹ empirová Občanská plovárna, zbudovaná Josefem Krannerem roku 1840,¹² nebo komplex kasáren pod Bruskou, který zanikl za první republiky.¹³ V roce 1906 byla postavena naproti Strakově akademii ještě eklektická budova veřejných lázní Klárov.¹⁴

Veřejná soutěž na budovu akademie byla vypsána v polovině roku 1890 a do její uzávěrky 15. září se sešlo celkem 11 návrhů. Mezi zúčastněnými byli i takoví architekti jako Jan Koula, který v soutěži obdržel druhou cenu, nebo Josef Schulz, podle jehož návrhu se právě dokončovala budova Národního muzea na Václavském náměstí, či Antonín V. Barvitiis. Soutěž, provázená neustálými změnami zadání, byla nakonec opakována a jako definitivní řešení porota vybrala Roštlapilův návrh budovy ve stylu klasicistního baroka francouzského pojetí. [5] Monumentální budově s půdorysem ve tvaru písmene E a průčelím

⁹ Viz.: kapitola Ideová soutěž na upravovací plán pobřežní části Malé Strany z roku 1922.

¹⁰ Filip WITTLICH: Strakova akademie – Kramářova vila – Lichtenštejnský palác – Hrzánský palác, Praha 2008, 17.

¹¹ VLČEK (pozn. 5) 602.

¹² Ibidem 336.

¹³ WITTLICH (pozn. 10) 16.

¹⁴ Jan E. SVOBODA / Zdeněk LUKEŠ: Praha 1891–1918, Praha 1997, 206.

o délce 160 m dominuje střední rizalit završený kupolí. Zdařile architektonicky navržena, koresponduje Strakova akademie svým táhlým tvarem s letenským svahem.¹⁵

Stavební práce prováděla firma stavitele Quida Bělského (1855 – 1909), která tehdy patřila k největším českým stavebním podnikům. Firma převzala staveniště dne 29. března 1893 a již 4. dubna byly zahájeny výkopové práce. Nejdříve se musel vybudovat betonový kanál odvádějící potok Brusnici do vltavského koryta. Největší problém ale představovalo podloží bývalé jezuitské zahrady, které v důsledku bezprostřední blízkosti řeky bylo značně podmáčené. Bylo proto nutné stavební území odvodnit a zpevnit, k čemuž následně došlo položením 630 dubových pilotů. Tím se ale stavební práce zpomalily. Původně měla být celá stavba dokončena do 31. srpna roku 1894, a ačkoliv se na stavbě pracovalo nepřetržitě kromě nedělí a velkých svátků, posunulo se její dokončení až na 12. září 1896. Na stavbě pracovalo asi 200 dělníků. Po celou dobu prací využívali jako zázemí bývalý jezuitský refektář, který zbořili až po dokončení hrubé stavby.¹⁶

Táhlý tvar budovy poukazuje na chodbu s řadou pokojů. V přízemí poskytovala budova prostor pro studovny, kanceláře správy, slavnostní síň a kabinety se sbírkami učebních pomůcek. Prostory prvního a druhého patra byly vyhrazeny chovancům akademie. Nacházely se zde především ložnice a kromě dalších studoven zde byla také kaple pro 120 osob, největší místnost celé budovy. Součástí budovy byla také nemocnice, místnosti pro hospodářské účely, tělocvična, šermírna, taneční sál, místnost s kulečnickem, knihovna, byty zaměstnanců, byt ředitele, a zasedací síň kuratoria.¹⁷

Dokladem jedinečnosti stavby bylo vedle účasti mnoha českých umělců a spoluúčasti mnoha českých firem také její technické vybavení. Železnou konstrukci kopule a kotelny vyrobila firma Českomoravská strojírna. Namísto běžně užívaného plynu sloužila k osvětlení budovy výhradně elektřina. Veškeré elektrické osvětlení zajistila firma František Křižík. V budově nechyběla ani důmyslná ventilace, která rozváděla čerstvý vzduch ze zahrady za topná tělesa v místnostech.¹⁸

¹⁵ WITTLICH (pozn. 10) 16.

¹⁶ Ibidem 17.

¹⁷ Ibidem 16-18.

¹⁸ Ibidem 18.

2.3 Severojižní komunikace a průlom „U Klíčů“

Na konci 19. století byla stále více aktuální potřeba řádné severojižní komunikace, která by spojovala smíchovské a holešovické předměstí. Začaly se zpracovávat regulační plány, předpokládající napřimování a rozšiřování ulic. Roku 1891 byla zbořena Újezdská brána a zbytek starého malostranského opevnění.¹⁹ Tato v pořadí již třetí brána se třemi průjezdy ve stylu anglické gotiky zde stála pouze necelých třicet let, a to od roku 1862, kdy nahradila tamější barokní bránu.²⁰ Rozsáhlé stavební změny proběhly v Karmelitské ulici, kde bylo v letech 1892-1903 nejprve zbořeno deset domů na západní straně ulice (např.: čp. 391, 400, 401, 402, 403) a po polovině 90. let byla zbořena stará zástavba a postavena celá fronta nových domů také na její východní straně (čp. 431, 430, 429 a 428).²¹ Stavělo se také na Újezdě, nad níž byla ve svahu Petřina v letech 1896-1897 postavena také budova malostranského Sokola ve slohu nevýrazné novorenesance podle společného projektu Karla H. Kepky a Aloise Čenského. Uvolnění jižní části Malé Strany a počínající demolice domů v Karmelitské ulici daly podnět k vedení severojižní komunikace právě touto ulicí, ale z obav před přílišnými zásahy do starobylé zástavby se kromě této možnosti začalo uvažovat také o spojení podél řeky.²²

Požadavek severojižní komunikace si nakonec vynutil prolomení Karmelitské ulice na Malostranské náměstí. Tento urbanistický zásah, při kterém bylo zbořeno v letech 1896-1904 šest domů, vešel ve známost jako průlom „U Klíčů“. Myšlenka průlomu však vzešla od městského stavebního úřadu již v roce 1888 a byla schválena zemským výborem roku 1891. K prvnímu bourání domů (čp. 269, 270, 298 [6]) došlo roku 1896 a tehdy se již také začalo uvažovat o dalších úpravách vzniklé proluky. Umělecká komise, která vystoupila proti zboření domů, navrhovala zachování původní uzavřenosti náměstí a zastavění průlomu domem s podjezdy. Vyřešení problému průlomu se nakonec stalo předmětem soutěže v roce 1897, jejíž podmínky sestavila zmíněná komise. V soutěži obdržely nejvyšší ceny návrhy

¹⁹ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 132.

²⁰ Jiří HRŮZA: Město Praha, Praha 1989, 220.

²¹ Cyril MERHOUT: O Malé Straně, Praha 1956, 51.

²² HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 132.

architekta Josefa Podhajského a architekta Rudolfa Kříženeckého. K jejich realizaci ale nedošlo a problém průlomu zůstal nadále nedořešen.²³

Několik zajímavých variant řešení průlomu vytvořil architekt A. Balšánek, který od roku 1902 stál v čele městského regulačního úřadu. První z návrhů vypracoval v letech 1901-1903. Návrh počítá se zastavěním proluky domem s jedním podjezdem do Malostranského náměstí, zatímco na straně do Karmelitské ulice je dříve zastavěný prostor nechán neuzavřený. [7] Ještě ale v průběhu navrhování došlo k zásadní změně, když pražská obec zakoupila dům čp. 268, který údajně za účelem rozšíření komunikace nařídila zbourat.²⁴ Přestože šlo o dům vysoké umělecké hodnoty z období pozdní renesance a sám Balšánek usiloval o jeho zachování,²⁵ nepodařilo se dům zachránit a roku 1904 byl zbořen. [8] Domy čp. 299 a 300 měly být prozatím ušetřeny. Na základě této nové situace vznikl další návrh. V pohledu od náměstí je řešen tak, že část domu nad podjezdy je třípatrová, zatímco pravá část – bez podjezdů - je dvoupatrová, čímž zachovává výšku původního domu čp. 268 a zároveň svým dvojitým štítem zachovává jeho původní výtvarný charakter.²⁶ [9] Tento návrh Balšánek ještě obměnil. Na nové studii je vidět už značný posun od snahy zachovat původní charakter domu čp. 268. Vlastně, pomineme-li atikové štíty, nemají nový a původní dům již nic společného. [10] Z půdorysné studie je patrné, že dům čp. 299 boří a dům čp. 300 stejně jako domy na protější straně Karmelitské ulice představuje. [11] Všechny studie s příloženou důvodovou zprávou předložil v červenci 1907 zemskému výboru ke schválení.²⁷

Zemský výbor si od architekta Balšánka kromě zmíněné varianty vyžádal k úplnému posouzení výnosem ze dne 10. února 1908 také alternativní návrh nechávající vyústění Karmelitské ulice do náměstí otevřené.²⁸ Těžko pochopitelný návrh předpokládal vyústění průlomu v místech bývalého domu čp. 268, čehož mělo být dosaženo rozšířením Karmelitské uličky, tedy zbořením domů čp. 299 a 300, a naopak zastavěním stávajícího průlomu blokem

²³ Klub usiluje o zastavení průlomu U Klíčů, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 2, 1910, 12.

²⁴ Antonín BALŠÁNEK: Otázky malostranské, in: Architektonický obzor X, 1911, 97.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem 98-99.

²⁷ Ibidem 107.

²⁸ Ibidem.

domů bez podjezdů. [12] Balšánek v příložené zprávě objasnil výhody i nevýhody obou alternativ a zdůvodnil svůj příklon k návrhu, počítajícím s uzavřeností náměstí. Jeho zpráva především „poukazovala na nepříznivé vyústění komunikace na náměstí proti věži, z něhož vyplývají pak dvě ostré zatačky při obou protilehlých nárožích tamtéž. Vyslovena také obava, že tyto nepříznivé poměry komunikační na trati tak frekventované v budoucnu budou vyvolávat snahy po jich odstranění, což by vedlo nepochybně k odbourání krásného barokového domu čp. 5/III. před sv. Mikulášem.“²⁹

Vlastní variantu řešení průlomu představil roku 1908 Klub Za starou Prahu. Předložený návrh Klubu vypracoval architekt Otakar Vondráček.³⁰ Návrh dával přednost řešení zastavující průlom blokem s podjezdy nad stávající komunikací před rozšířením Karmelitské uličky. [13] Kromě estetického hlediska bylo hlavním důvodem, proč mělo být řešení s podjezdy pro město výhodnější to, že šlo o nejkratší spojení a byly zde již položeny koleje elektrické dráhy. K zachování historického charakteru místa měly být prostory do náměstí i ulice zastavěny obdobně původní zástavbě. Proto na novostavbě obrácené do Karmelitské ulice byly moderně ztvárněny štíty původního renesančního domu čp. 289, stejně jako bylo téměř identické rozmístění oken a zaoblenost fasády. [14-15] Roku 1909 vzal městský úřad tento návrh Klubu za základ svého řešení. Vypracováním úředního projektu byl pověřen architekt Stanislav Sochor, který zachoval myšlenku klubovního návrhu zastavit proluku na obou stranách domy s podjezdy. Projekt podal městský úřad k provedení. Klub Za starou Prahu k němu dal doporučení a navíc přiložil žádost protestující proti alternativě rozšířené uličky.³¹

Nakonec byla roku 1910 rozhodnutím zemského výboru vybrána možnost rozšiřující Karmelitskou uličku a nechávající proluku do náměstí o šířce 18 metrů otevřenou.³² [12] Na čem se toto rozhodnutí skutečně zakládalo, nám není přesně známo, ale údajně proti variantě s podjezdy částečně hovořily předpisy stavebního řádu.³³ Další pokračování severojižní

²⁹ BALŠÁNEK (pozn. 24) 107.

³⁰ Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu (pozn. 23) 11.

³¹ Ibidem 12.

³² Průlom „U Klíčů“ před konečným rozhodnutím, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 7, 1910, 49.

³³ Ibidem.

komunikace již nebylo komplikováno, protože na severovýchodní straně náměstí se využilo soutěsky mezi domy u kostela sv. Tomáše. V následujících letech byla proluka obestavována novostavbami. Secesní dům s kubistickým dekorem čp. 270, na rohu ulice Karmelitské a Malostranského náměstí, projektoval architekt Ludvík Kysela v roce 1913. Autorem sousedního domu, čp. 269 s neoklasicistními motivy v tympanonech od sochaře Antonína Odehnala, je Emil Králíček. Další z nově vzniklé fronty domů v Karmelitské ulici je dům čp. 268, znám jako Descatellův. Jeho čistě kubistické průčelí provedl stavitel František Štorch, ale jméno architekta není známo. V úvahu připadají architekti Emil Králíček, Bohumil Waigant nebo Miroslav Buriánek. Zcela v kontrastu k tomuto kubistickému domu působí vedlejší neobarokní fasáda domu čp. 299, nad jehož vstupním portálem jsou umístěny kopie soch Dne a Noci. Všechny výše uvedené stavby byly postaveny v letech 1912 – 1913. Poslední z fronty domů, čp. 298, vznikl až po skončení první světové války.³⁴

2.4 Regulace malostranského nábřeží

Roku 1893 byl pro Malou Stranu zpracován takzvaný „Upravovací plán“. Podle něj mělo na malostranském břehu stejně jako jinde vzniknout vysoké nábřeží s činžovními domy. Plán byl schválen roku 1897, ale později od něj bylo upuštěno.³⁵ K tomu výrazně přispěla debata o výšce budovy malostranského gymnázia na Rybářích, které mělo stát na místě domu čp. 111 a spolu s Hergetovým domem čp. 548 zakončovat severní část Malé Strany právě tak, jako byla zakončena část jižní domy Jechenthalovými. Nevhodnost takového zastavění nakonec vedla k upuštění od „Upravovacího plánu“ z roku 1893 a k určení limitů výšek u novostaveb na malostranském břehu.³⁶

V roce 1900 byla vyhlášena soutěž na regulaci Malé Strany a přilehlé části Hradčan. Z devíti předložených plánů udělila porota v čele s architektem Josefem Zítkem první cenu Antonínu Balšánkovi, který navrhoval zastavět celé nábřeží monumentálními budovami veřejných institucí. [16] Druhou cenu získal společný projekt architekta Josefa Sakaře a

³⁴ SVOBODA / LUKEŠ (pozn. 14) 207.

³⁵ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 132.

³⁶ Architektonický obzor V, 1906, 1.

malíře K. L. Klusáčka. Třetí se umístil Rudolf Kříženecký. Kromě toho byl zakoupen také návrh tehdy dvaadvacetiletého Bohumila Hübschmanna.³⁷ Přestože porota původně doporučovala zachovat zahrady i Čertovku, nakonec se od každého účastníka očekávaly dva návrhy – jak se zachováním Čertovky, tak s jejím zasypáním. Na základě vítězství v této soutěži bylo Balšánkovi svěřeno roku 1902 vedení městského regulačního úřadu, který měl za úkol během následujícího půl roku projekt vypracovat do konečné podoby. Regulační plán byl skutečně dokončen a roku 1903 veřejně představen. Byl dokumentován výsledky měření výšky zastavění, což se ověřovalo přímo na Malé Straně vztyčováním stožárů. S chystanou přestavbou Malé Strany seznámil Balšánek veřejnost také ve velkém sále Měšťanské besedy v listopadu roku 1905. Projekt monumentálních budov na malostranském břehu však vzbuzoval obavy a většinou lidí i odborníků byl odmítán. V reakci na to byl projekt roku 1906 přepracován a znovu představen veřejnosti v roce 1908. I tentokrát sklídl projekt spíše negativní ohlasy, a tak se Balšánek téhož roku nakonec vzdal práce na projektu i vedení městského regulačního úřadu. Posléze byl projekt přidělen zvláštní komisi, nově zřízené regulační kanceláři, složené z úředníků regulační kanceláře a členů sboru obecních starších zvolených za Malou Stranu.³⁸

Úřední projekt malostranského nábřeží byl hotov roku 1911.³⁹ [17] Základem projektu byla regulační čára z roku 1896. Tato 15 roků stará úprava břehu, vzešlá z pouhého vodoprávního jednání, však rozhodně nemohla naplnit potřebu řádného celkového regulačního plánu.⁴⁰ Podle úředního projektu mělo být násypem mezi stávajícím malostranským břehem a zmíněnou čarou vybudováno podbřeží, zabírající vodní hladinu v šíři od 3 až do 40 metrů. Rozmanitý břeh měla nahradit pustá dlážděná plocha s jednotnou linií. V určité vzdálenosti se mělo zvedat nad podbřežím vlastní nábřeží, spojené s podbřežím různými schodišti a rampami. K regulační čáře měl být zarovnan také skalnatý výběžek u Hergetovy cihelny.

³⁷ Cyril MERHOUT: Ostrov Kampa, Praha 1946, 125.

³⁸ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 132-133.

³⁹ Bohumil HÜBSCHMANN: Za krásu Malé Strany. III., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 6, 1912, 45.

⁴⁰ Malostranské nábřeží, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu V, č. 4-6, 1915, 27.

Jedním z odpůrců projektu byl Bohumil Hübschmann, který jako delegát Klubu Za Starou Prahu formuloval proti úřednímu projektu malostranského nábřeží řadu pádných argumentů. Poukazoval na to, že funkce nábřeží jako ochrany před povodněmi není zas tak moc odůvodněná. Inundační oblast na Starém Městě je totiž několikrát větší, stejně tak jako je tam větší hustota obyvatel, a přesto tam nejsou byty každoročně zaplavovány. Proto navrhoval v případě povodní malostranské domy v přízemí vyklidit a jako další možnosti, jak ochránit nábřeží před velkou vodou, doporučoval zesílit stávající zahradní zdi na Kampě, vyplnit nižší místa náspem a uzavřít oba konce Čertovky protipovodňovými vraty. Podobně jiné důvody pro úpravu břehu jsou pochybné. Pro potřeby nakládání ledu stačí rozměry náplavky daleko menší, a protože nehrozí ani to, že by se v budoucnu z Malé Strany stala obchodní čtvrť, bylo by samotné podběží bez potřebných skladišť bez užitku. Estetické škody, které by provedení malostranského nábřeží způsobilo, se zdají být Hübschmannovi zcela očividné a nepovažuje proto za nutné o nich psát obšírněji.⁴¹ V jiném článku se Hübschmann zabývá některými pozdějšími obměnami úředního projektu, které regulační kancelář navrhovala. Za pozitivní změnu považoval zachování skalnatého výběžku u Hergetů. Druhou chvályhodnou změnou bylo podle něj ponoření podběží pod Karlovým mostem o 80 cm pod normální vodu, takže se stalo alespoň esteticky neškodným. Právě proto je pro něj naprosto nepochopitelné a z estetických důvodů nepřijatelné to, že jinak dále od břehu vedená nábřežní komunikace je v tomto pohledově nejdůležitějším místě vyvedena u jednoho mostního pilíře oboustrannými rampami na břeh.⁴² [18] Klub Za starou Prahu se soustředil na kritiku i doprovodných technických důvodů nového nábřeží. Ing. Hubert Madelmayer v článku *Malostranské nábřeží po stránce technické*⁴³ dokazoval, že pro realizaci projektu úpravy nábřeží neexistuje žádný technický důvod. Naopak se podle něj hydrotechnická situace vybudováním podběží zhorší. Uvádí, že pilíře Karlova mostu zabírají asi 80 m říčního profilu, což je asi necelá třetina celkové šířky Vltavy v daném místě. Nelze proto zmenšit průtočný profil ještě o jeden oblouk Karlova mostu, jak je to navrženo v úředním projektu. Kdyby se totiž stavěl nový most s tolika pilíři o takové šířce, musel by se v jeho okolí

⁴¹ Bohumil HÜBSCHMANN: Co znamená projektované nábřeží pro Malou Stranu, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 11-12, 1910, 83-84.

⁴² Bohumil HÜBSCHMANN: Nové nábřeží je nebezpečné malostranskému panoramatu, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu II, č. 5-9, 1911, 27.

⁴³ Hubert MADELMAYER: Malostranské nábřeží po stránce technické, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu (pozn. 41) 85-86.

průtočný profil rozšířit odkopáním břehu. Právě takové rozšíření u Karlova mostu už je, neboť v jisté vzdálenosti nad mostem přestávají ostrovy, řeka se tedy rozšiřuje, a pod mostem se řeka opět zúžuje v místě výběžku u Hergetů. Co se týče hrozby povodní, poukázal na to, že takové veliké vody jako byly v roce 1845 a roku 1890, jsou spíše výjimečné a možnosti jejich opakování se zabrání připravovanou výstavbou vltavských kaskád a jezů.⁴⁴

Městská rada uspořádala mezi zástupci jednotlivých spolků a úřadů dokonce i anketu. Výsledkem ankety se prokázala naprostá zbytečnost připravovaného projektu. Řada odborníků doporučovala projekt zásadně změnit a někteří považovali za vůbec nejlepší řešení vypsat veřejnou soutěž.⁴⁵ Pro vypsání soutěže se přimlouval také Klub Za starou Prahu.⁴⁶ K tomu ale už nedošlo a poté definitivně znemožnila výstavbu malostranského nábřeží, stejně jako jiné nákladné projekty, první světová válka.

2.5 Plavební komora

Významnou úlohu sehrál Klub Za starou Prahu při stavbě plavební komory mezi Střeleckým ostrovem a levým břehem. Oficiální projekt počítal například využít Střelecký ostrov jako přehradu mezi horní a dolní hladinou Vltavy. Klub Za starou Prahu tehdy navrhl projekt plavební komory pro staroměstský a novoměstský jez se zdymadlem za Židovským ostrovem tak, jak byla komora později do roku 1916 skutečně postavena.⁴⁷

Rozdíl mezi úřední verzí a vhodnějším řešením Klubu Za starou Prahu vidíme názorně na plánu. [19] Vidíme, že podle úřední verze je Střelecký ostrov prodloužen až k staroměstskému jezu zdí, která měla být více než 90 m dlouhá a 3 m vysoká. Při ní měla být postavena komora pro osobní plavidla. V pohledu z tehdejšího Františkova nábřeží (Smetanovo nábřeží) by zeď zakryla pohled na protější břeh a zúžila Vltavu asi o 100 m.

⁴⁴ MADELMAYER (pozn. 43) 85-86.

⁴⁵ V anketě o úpravě nábřeží malostranského, in: Styl, IV, 1912, 139.

⁴⁶ HÜBSCHMANN (pozn. 42) 29.

⁴⁷ Martin KRÍSE: Malostranské nábřeží a splavnění Vltavy, in: Kateřina BEČKOVÁ (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 122.

Současně by tím byl zkrácen také staroměstský jez, který právě svojí dnešní délkou přes 300 m dává vyniknout monumentalitě řeky v hradčanském panoramatu. Mezi Střeleckým ostrovem a ostrovem Židovským je navržen jez, jehož vybudováním by klesla stávající hladina mezi ostrovem a malostranským břehem asi o 90 cm. Kromě toho je první ze zmíněných ostrovů rozšířen přísypem, asi 70 cm vysokým, takže po klesnutí hladiny by se oproti dnešnímu stavu, kdy zeleň splývá přímo s vodou, zvedal při pohledu z malostranského břehu asi 160 cm vysoký nehezky šikmý dlážděný svah. Navíc k těmto estetickým vadám musíme přičíst i technické závady, protože klesnutím hladiny by se u pilíře mostu vlevo od ostrova ocitl dřevěný pilotový rošt nad vodou a hrozilo by tak jeho zetlení.

Oproti tomu v navrhovaném řešení Klubu Za starou Prahu řada výše zmíněných vad odpadá. Od severního konce Židovského ostrova až k staroměstskému jezu je vedena zeď, pouze asi 1 m vysoká, vzdálena od Kamy jenom tolik metrů, aby vznikla dostatečně široká funkční plavební komora. Staroměstský jez tedy zůstal téměř celý zachován. Dalšími výhodami návrhu je to, že odpadlo zřízení nového jezu mezi ostrovy a stávající hladina řeky je až na malý pruh plavebního kanálu zachována. Stejně tak Střelecký ostrov se nemusel prodlužovat až k staroměstskému jezu a zůstal úplně ve svém přirozeném přírodním stavu. Mimo to je tento návrh levnější, protože úřadem předpokládaná úprava Střeleckého ostrova a vybudování nového jezu by byly značně nákladné.⁴⁸

2.6 Veřejné stavby

Vedle celkového regulačního plánu bylo třeba zřídit na Malé Straně některé veřejné stavby. Odpor k habsburské monarchii a rodící se národní sebevědomí vedly k touze po vlastních reprezentativních budovách českých institucí. Uvažovalo se o stavbách sněmovny království českého a Zemského výboru, a také o úředních budovách c. k. místodržitelství království českého. Stejně tak se vzrůstající pozice Čechů uplatňovala po polovině století ve

⁴⁸ Bohumil HÜBSCHMANN: Za krásu Malé Strany. V., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 10, 1912, 75-76.

školsství, a tak se počítalo také se stavbou gymnázií a obecných škol. Mezi plánovanými novostavbami na Malé Straně byla i Galerie moderního českého umění.⁴⁹

Myšlenka postavit sněmovnu království českého se objevila již roku 1892.⁵⁰ Vlivem nepříznivých politických poměrů a nedostatku financí k její realizaci tehdy ale nedošlo. Později se však zavedením všeobecného hlasovacího práva pro radu říšskou současně zvýšil počet poslanců natolik, že se stavba nové sněmovny stala opět aktuální. V roce 1906 bylo zástupcem Zemského výboru na schůzi radnice konstatováno, že od roku 1892, kdy byl učiněn poprvé návrh na stavbu sněmovny, se do roku 1906 agenda sněmovny ztrojnásobila.⁵¹ Mělo jít tedy o budovu značně velikou. V úvahu kam by mohla být umístěna, připadalo hned několik míst. První možností bylo místo ohraničené Malostranským náměstím, Tomášskou ulicí, Valdštejnským náměstím a Sněmovní ulicí. Realizace budovy sněmovny v těchto místech byla však téměř nemožná, protože se dala řešit jen zbouráním řady historicky cenných domů, nebo jejich adaptací, která by ale vzhledem k různým výškám pater v jednotlivých domech byla dost složitá. Kromě toho by prostory ani tak pro účely sněmovny a Zemského výboru nestačily, jestliže by měly být tyto úřady pohromadě. Proto by musely být zabrány ještě některé domy v jedné z přilehlých ulic. Druhou a asi vhodnější možností bylo postavit sněmovnu v zahradě bývalé Zbrojnice (na Kampě). Právě o tomto území se uvažovalo již zmíněného roku 1892. Tehdy se ale ještě počítalo s provedením malostranského nábřeží a zasypaním Čertovky. Nakonec však z myšlenky zasypat Čertovku sešlo, což znamenalo konec možnosti umístit na plánovanou plochu stavbu sněmovny. Při zachování Čertovky nezasypané se nabízela varianta buď situovat sněmovnu až na samý břeh Vltavy tak, že by budova vystupovala částečně nad řeku a komunikace by vedla po podbřeží v jakémsi tunelu v těle budovy, nebo posunout sněmovnu k břehu Čertovky a vést komunikaci po nábřeží. U druhé varianty by bylo navíc nutné postavit budovu Zemského výboru na druhé straně Čertovky a obě budovy spojit přechodem v prvním patře. Třetí možností, kde by budova tak velkých rozměrů mohla stát, byla Zahrada anglických panen (Vojanovy sady). [20] Na rozdíl od předchozích míst umožňovala tato parcela jak sněmovnu, tak Zemský výbor umístit do jedné budovy. Náležitě reprezentativnosti a plného uměleckého dojmu mělo být

⁴⁹ Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 1-2.

⁵⁰ Ibidem 2.

⁵¹ Ibidem.

navíc dosaženo zřízením monumentálního náměstí, sahajícího od budovy až k Vltavě. Důsledkem toho by byl však zbořen celý blok domů mezi ulicí Cihelnou a Lužickou, stejně jako část komplexu Hergetovy cihelny. Čtvrtou možností bylo umístit budovy sněmovny a Zemského výboru při Letenské ulici. [21] Budovy by zabíraly oproti předchozí možnosti sice jen část Zahrady anglických panen, ale pro potřeby tak obrovských úřadů by musely být zbourány domy čp. 112, 118 a 119, stojící v prostoru mezi zahradou a Letenskou ulicí. Zachována by byla jen nejhodnotnější uliční část Thurn-Taxisova paláce (čp. 120). Takto získaná stavební plocha by však ani tak nestačila, takže by bylo nutné adaptovat, nebo zbourat také celý blok domů na opačné straně této ulice při Valdštejnské zahradě. Pátou, a sice poslední, možností bylo postavit hlavní budovu sněmovny na Klárově při ulici U železné lávky a pro úřady Zemského výboru využít již v předešlé možnosti zmíněný blok domů u Valdštejnské zahrady severně od Letenské ulice. Tuto poslední možnost považoval architekt a zároveň autor všech pěti uvedených možností Antonín Balšánek za nejlepší, protože hlavní průčelí sněmovny by bylo natočeno ne čelně, nýbrž bokem k Vltavě, čímž by se vyřešil jinak v předchozích možnostech problematický vztah osy náměstí před sněmovnou s osou již chystaného mostu. [22] Lichoběžníkový tvar nového náměstí by nejlépe odpovídal prostorové situaci severního konce Malé Strany, kde nelze vytvořit pravidelné náměstí, jako na pravém břehu před budovou Rudolfiny.⁵²

Z dalších veřejných staveb se uvažovalo postavit novou budovu c. k. místodržitelství. Potřeba vlastní budovy byla veliká, protože kanceláře tohoto úřadu byly rozesety ve více jak deseti domech téměř po celé malostranské čtvrti. Jako nejvýhodnější místo pro stavbu nové budovy připadalo v úvahu totéž místo na Klárově, které bylo vybráno jako nejlepší možnost už pro umístění budovy sněmovny. Kromě něho se mezi dalšími staveništi objevilo například místo v sousedství Valdštejnské jízdárny, pozemek pod Bruskou a nebylo vyloučeno ani rozšíření jednoho ze stávajících domů místodržitelství v Thunovské ulici.⁵³

Stavenišť se hledalo také pro budovu malostranského gymnázia.⁵⁴ Myšlenka stavby gymnázia na Malé Straně nebyla nová a některá gymnázia na malostranském břehu již stála. Roku 1865 bylo založeno gymnázium, které od roku 1876 sídlilo v monumentální novostavbě

⁵² BALŠÁNEK (pozn. 49) 2-14.

⁵³ Ibidem 14.

⁵⁴ Ibidem 15.

čp. 457 od Josefa Srdínka a Arnošta Jenšovského v Hellichově ulici. V roce 1882 byla postavena v neorenesančním slohu budova gymnázia čp. 472 na Maltézském náměstí. Při jeho stavbě měl být zbořen sousední dům Straků z Nedabylic čp. 476, který se však nakonec podařilo zachránit.⁵⁵ Roku 1896 se zamýšlelo postavit gymnázium na Rybářích, ale nicméně po vytýčení jeho výšky se ukázalo toto pohledově exponované místo pro tak velikou stavbu nevhodné. Později, roku 1905, se obrátila pozornost na staveniště na rohu ulice Novodvorské a nové ulice pod Petřínem. V úvahu připadal také pozemek nynějšího domu čp. 515 u severního vyústění Čertovky [23], který byl obcí roku 1908 dokonce už zakoupen, anebo tehdy ještě prázdné místo před Valdštejnskou jízdárnou na Klárově. [24] Rovněž jednou z možností byla adaptace Michnova paláce.⁵⁶ Nakonec nebylo zřízeno gymnázium ani na jednom z uvažovaných míst. Nerealizován zůstal i projekt gymnázia z roku 1911 za kostelíkem sv. Jana Na prádle v Besední ulici, kde byla později v letech 1923-26 postavena budova Umělecké besedy podle projektu architektů Františka Jandy a Čenka Vořecha.⁵⁷

Stejně tak všechna uvedená místa pro stavbu gymnázia byla vhodná pro výstavbu malostranských obecných škol. Obzvláště výhodné bylo staveniště na úpatí Petřína v prodloužení Novodvorské ulice (dnešní Hellichova ulice). Jeho poloha uprostřed zeleně, mimo veškerý ruch ulic, byla pro komplex obecných škol naprosto ideální.⁵⁸ [25] V letech 1882-1883 byl přestaven podle projektu Josefa Srdínka na obecnou školu čp. 626 radniční pivovar v bloku mezi Malostranským náměstím a Josefskou ulicí.⁵⁹

Poslední z plánovaných veřejných staveb na Malé Straně byla Galerie moderního českého umění.⁶⁰ Také u této stavby připadalo v úvahu hned několik stavenišť. První možností bylo postavit galerii pod Petřínem na místě tehdejších Újezdských kasáren. Zastánci této možnosti především vycházeli z toho, že by budova galerie tvořila zajímavou architektonickou dominantou na konci Chotkovy ulice (dnešní Vítězná). Podle Antonína

⁵⁵ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 130.

⁵⁶ BALŠÁNEK (pozn. 49) 15.

⁵⁷ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 131.

⁵⁸ BALŠÁNEK (pozn. 49) 21.

⁵⁹ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 130.

⁶⁰ BALŠÁNEK (pozn. 49) 14.

Balšánka, který o vývoji myšlenky stavby galerie psal v Architektonickém obzoru od roku 1903, byla však šířka ulice (18 m) pro takové výtvarné zakončení nedostatečná a z budovy by proto byla vidět pouze jen malá část.⁶¹ Přesto sám pro umístění galerie na Újezdě navrhl dvě varianty, přičemž už pro něj nebyla závazná osa Chotkovy silnice, nýbrž posunul staveniště o něco severněji do prostoru pod Sokolovnou. [26] Obě varianty se lišily především svým půdorysným rozvinutím. Podle Balšánka měly být budovy pouze jednopatrové, což ale viděl vzhledem k prudce stoupajícímu terénu jako nepraktické. Zadní strana by byla částečně zapuštěna v zemi, a tak se obával, že by se vyskytly problémy s vlhkem a navíc by v této části galerie bylo špatné osvětlení. Druhou uvažovanou možností byla přestavba Michnova paláce, jíž se společně s přístavbou nových částí mělo zajistit potřebné místo pro galerijní účely. Jako alternativa k tomuto řešení mohla být galerie postavena na rozlehlém prostranství před Michnovým palácem na břehu Čertovky. Nová budova by tak ve spojení se zelení a vodou učinila z tohoto místa nový malebný kout Malé Strany. Třetí možností, kde by galerie mohla stát, byla zahrada hraběte Chotka v prodloužené ulici Novodvorské. Výhodu tohoto místa viděl Balšánek v tom, že umožňovalo vyvinutí zcela pravidelného půdorysu. [27] Jako další možné staveniště bylo vybráno opět území na Klárově při ulici U železné lávky, jehož hlavní výhodou bylo především snadné spojení s centrem města. Poslední možností bylo umístit galerii na břeh Vltavy uprostřed Kampy namísto již zchátralého Odkolkova mlýna. [28-29] Na žádost kuratoria galerie byla dne 6. března roku 1905 svolána komise, které byly všechny výše uvedené možnosti Antonínem Balšánkem předloženy. Po uvážení všech okolností byla za nejvhodnější umístění galerie vybrána poslední možnost. Pro toto místo hovořila především jeho izolovanost a exkluzivní poloha.⁶² Do první světové války se však už nic nepostavilo.

2.7 První světová válka

Těžkou ranou bylo pro všechny architektonické a urbanistické záměry na Malé Straně vypuknutí první světové války v létě roku 1914. Během následujících čtyř let byla v Praze a ostatních českých městech silně omezena stavební činnost, k jejímuž obnovení došlo až po

⁶¹ Antonín BALŠÁNEK: Kam postavit gallerii českého umění?, in: Architektonický obzor II, 1903, 3.

⁶² BALŠÁNEK (pozn. 49) 15.

skončení války a zhroutil Rakousko-Uherska v říjnu 1918. Přese všechno zůstala pražská architektura válkou naštěstí nepoškozena. Ještě krátce před první světovou válkou byla jižní část ostrova Kampa širokým uličním překlenutím Čertovky připojena k zástavbě u mostu Legií, čímž se stal z Kampy vlastně poloostrov.⁶³

⁶³ HLAVSA / VANČURA (pozn. 8) 134.

3. Malá Strana v meziválečném období

3.1 Velká Praha

Dne 28. října roku 1918 byla vyhlášena samostatná Československá republika. Hlavním městem a sídlem vlády nového státu se stala Praha. K tomu, aby byla Praha dobře fungujícím centrem, bylo však nutno učinit některé předpoklady. Bylo jednak potřeba přeměnit Pražský hrad v důstojné sídlo prezidenta, jednak nalézt či vybudovat vhodná sídla ministerstev a klíčových veřejných institucí. Neméně nutným úkolem, ne-li důležitějším, bylo vytvoření jednotného regulačního plánu. Prvním krokem v tomto směru byl zákon o Velké Praze z února roku 1920, platný od ledna 1922, jímž bylo k sedmi dosavadním pražským obvodům připojeno dalších třicet sedm obcí. Z rozsáhlého území Pražské kotliny se tak stal jediný administrativní celek. Druhým krokem pak bylo zřízení Státní regulační komise pro Prahu a okolí, též v únoru roku 1920.⁶⁴

Hlavním úkolem komise bylo vypracování přehledného regulačního a zastavovacího plánu pro území Velké Prahy s ohledem na novodobé zásady výstavby měst po stránce hospodářské, technické i hygienické.⁶⁵ Proto v komisi zasedali vedle architektů také stavební inženýři, hygienik, zástupci města a průmyslových svazů. Prvním předsedou byl architekt Josef Sakař, kterého vystřídal roku 1924 ing. Eustach Mölzer, působící ve funkci až do zániku komise roku 1939. Z architektů se v ní uplatnili například Pavel Janák, Bohumil Hübschmann, Ladislav Machoň, Antonín Engel a další.⁶⁶

Základem plánu byl projekt pražské dopravní sítě, ale komise se zabývala také určením zón průmyslových, obchodních, obytných, rozmístěním veřejných budov, stanovením rozměrů ulic a náměstí, zastavitelných a nezastavitelných míst, plochami zeleně atd. Práci, která byla původně rozvržena do tří let, zkomplikovalo nedostatečné geografické zaměření pražských čtvrtí a okamžitá potřeba stavět. Komise se proto ještě v roce 1920

⁶⁴ Rostislav ŠVÁCHA: *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1995, 162.

⁶⁵ O Státní regulační komisi, in: *Stavba I*, 1922, 82.

⁶⁶ Zdeněk MÍKA (ed.): *Dějiny Prahy v datech*, Praha 1999, 209.

rozhodla rozdělit Prahu do čtyř sektorů, které pak po částech řešila snadněji. Navíc pro dosažení optimálního řešení vypisovala komise po celá léta své existence na jednotlivá území řadu veřejných i užších soutěží.

Nemalou zásluhou Státní regulační komise je, že se jí podařilo zachovat památkově hodnotné Staré Město téměř v nedotčeném stavu. Ustála tak spor se skupinou architektů – Josef Chochol, Josip Plečnik, Antonín Engel a další –, kteří chtěli spojit obchodní a kancelářskou city v okolí Václavského náměstí se severozápadním sektorem Velké Prahy, a to sice přes Čechův, nebo Mánesův most. Jejich řešení však počítala s rozsáhlou demolicí značné části Starého Města. Namísto toho se komise rozhodla vést dopravu po obvodu Starého Města a vyvést ji na strmý levý břeh teprve až z této okružní komunikace.⁶⁷

3.2 Parlament

Po převzetí moci československou vládou se ihned také začalo hledat vhodné zázemí poslanecké sněmovny a senátu, přičemž se samozřejmě uvažovalo i o možnosti vybudovat vlastní parlamentní budovu. Zprvu byl pro potřeby parlamentu adaptován Dům umění (Rudolfinum) a některé úřady byly umístěny také ve Strakově akademii nebo jiných místech, ale stále více zřejmá výhoda soustředit úřady pohromadě a touha symbolicky zdůraznit vznik demokratické republiky vedla ke snaze vybudovat novou parlamentní budovu. Jasnější obrysy získalo toto úsilí v návrzích architekta Václava Roštlapila a Antonína Balšánka. Návrhy obou architektů byly uveřejněny v časopise *Architektonický obzor* - ročník XVIII, 1919 a ročník XIX, 1920. Oba dva nicméně chápali své návrhy spíše jen jako studie a doporučovali, aby byla na budovu parlamentu vypsána veřejná soutěž.

Roštlapilův návrh počítal s vytvořením komplexu státních budov na malostranském nábřeží po obou stranách Mánesova mostu ve spojení se Strakovou akademií.⁶⁸ [30] Namísto třípatrových činžáků v ulici U železné lávky, rušících pohled na Hradčany od východu, měla stát pouze jednopatrová poslanecká sněmovna, 40 m od řeky vzdálená, která by společně se

⁶⁷ ŠVÁCHA (pozn. 64) 162-165.

⁶⁸ Václav ROŠTLAPIL: Spojení nové sněmovny se Strakovou akademií v zemský dům, in: *Architektonický obzor* XVIII, 1919, 4.

Strakovou akademií a v případě potřeby také s Občanskou plovárnou tvořila jeden harmonický celek. Nalevo od mostu doplněný ještě o budovu senátu, kterému by ustoupil třípatrový Hergetův činžák, též rušící hradčanské panorama. Zahrada Strakovy akademie by se stala veřejným sadem. Velikou výhodou tohoto místa by bylo právě to, že úřední místnosti obrácené do sadů, by byly světlé a vzdušné, s volným výhledem přes řeku na Prahu. Kromě toho Roštlapilův návrh splňoval požadavek, aby byly úřady na jednom místě a ne roztroušené po celé Praze, a také je z jeho návrhu patrna snaha dotvořit tuto část nábřeží příznivěji, než jak je tomu v případě zmíněných činžáků. Problematickou stránkou projektu byla však podle některých architektů přílišná rozlehlost zastavění.⁶⁹

Odlíšné architektonické pojetí se projevilo v návrzích Balšánkových. Také on byl přesvědčen o správnosti Roštlapilova úmyslu zbourat činžáky v ulici U železné lávky a činžák Hergetův. Na rozdíl od Roštlapila se však přiklonil k myšlence umístit na Klárově jednotnou budovu, která by prostoru dominovala.⁷⁰ Vracel se tak ke svému dřívějšímu návrhu sněmovny království českého z předválečného období. Nyní budovu parlamentu situoval přímo na prodlouženou osu Mánesova mostu, a to až za ulici Lužickou, tedy do již zastavěného místa. [31] Toto řešení by si vyžádalo ztrátu kromě jiných domů i Thurn-Taxisova a Windischgrätzova paláce, kterou však Balšánek vzhledem k významu budoucí budovy parlamentu nepovažoval za nenahraditelnou. V Balšánkově návrhu se opět počítá se zbořením domů přilehlých k Hergetově činžáku v Cihelné ulici vlevo od mostu. Tam by měl podle něj vzniknout nový blok, jehož součástí by bylo také malostranské gymnázium. Stejně tak měly být postaveny dva bloky vpravo od mostu, z nichž přední, nižší, by byl využíván pro konání uměleckých výročních výstav. Dále návrh počítal s přeměněnou Zahrady anglických panen v sadové náměstí, přičemž na jeho západní straně měly být Hubáčkovy a k nim přiléhající domy adaptovány pro účely ministerstev.

Tak jako již při hledání místa pro budovu sněmovny království českého, byla jako jedno z možných staveníšť vybrána Zahrada anglických panen. Prostoru dominující novostavba neměla být volná, ale spojena krčky s budovami ministerstev při ulici Míšenské vlevo a stejně tak s adaptovaným blokem domů na ministerstva v ulici Letenské vpravo. [32-34] Oba dva paláce měly zůstat oproti předchozí možnosti zachovány. Před hlavním průčelím

⁶⁹ Bohumil HÜBSCHMANN: Hradčanský obraz a sněmovna, in: Styl VI, 1920/1921, 48.

⁷⁰ Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, 13-14.

budovy parlamentu se mělo rozléhat až k Vltavě čestné náměstí. Toto náměstí by bylo ohraničeno po levé straně skupinou domů u ústí Čertovky a po pravé straně pomníkem legií ve formě tříosé otevřené loggie s předloženým schodištěm a sloupem se sochou Vítězství. Navrhovaný urbanistický celek zahrnoval také výstavní palác, samostatně stojící vpravo od osy Mánesova mostu.⁷¹

Další Balšánkem zamýšlené staveniště bylo na svahu Petřína. Soliterní budova ve tvaru trojúhelníku s konkávně vydutými stranami a zaoblenými rohy byla situována na rozhraní Schönbornské a Seminářské zahrady. [35-36] V jednom ze zaoblených rohů, nejbližší k zástavbě Malé Strany, byl umístěn hlavní vstup do budovy. Na vchod měl zvenku upozorňovat jeho apsidovitý tvar. K němu jsou vedeny z malostranské zástavby dvě přístupové rampy pro pěší - jednak z ulice Karmelitské, jednak z Tržiště. Pro potřeby zásobování a příjezd k parlamentu automobily měla sloužit přístupová silnice od Pohořelce k zadní straně budovy. Ve zbylých dvou rozích měly být zasedací síně poslanecké sněmovny a senátu. Centrem budovy se měl stát sál o kruhovém půdorysu s kopulí. Po stranách trojúhelníka je navrženo umístění všech ostatních místností jako knihovna, sály pro komise, jídelny, čekárny, hovorňny atd. Navíc některé místnosti by mohly být umístěny také v podzemí. Kromě námitek některých architektů, že by budova kazila hradčanské panorama, byla nevýhodou staveniště jeho špatná přístupnost. Nevýhodou oproti předchozím možnostem bylo i to, že by v přímém sousedství parlamentu nemohla být vybudována již žádná další úřední budova, takže by bylo potřeba pro tyto budovy najít ještě místo někde poblíž v jiné části Malé Strany.⁷²

Stejně jako u předchozích stavenišť, ani tento návrh se nerealizoval. Úvahy o stavbě parlamentu však pokračovaly dál. V roce 1929 byla vypsána ideová soutěž na umístění budov poslanecké sněmovny a senátu s konečnou lhůtou pro odevzdání projektů stanovenou na 30. září. Soutěž, kterou vypsalo předsednictvo poslanecké sněmovny a senátu, měla „rozřešit, zdali je možno užít budov, ve kterých je dnes umístěna poslanecká sněmovna, pro jednu sněmovnu a pro druhou volit místo buď na levém nebo pravém břehu Vltavy, anebo zdali je možno vhodně umístit obě sněmovny jinde ve vnitřních čtvrtích města Prahy mimo pláň

⁷¹ BALŠÁNEK (pozn. 70) 15, 17, 21-23.

⁷² Ibidem 29-32.

letenskou.⁷³ Letenská pláň byla jako staveniště ze soutěže vyňata, protože krátce před tím vypsal ministerstvo veřejných prací soutěž na zastavění Letné, ve které vyhrál Josef Štěpánek, avšak proti zastavění se objevila řada námitek a projekt zůstal neproveden. O soutěži z roku 1929 nám podává zprávu architekt Adolf Benš v článku *K ideové soutěži na vyhledání místa pro budovy poslanecké sněmovny a senátu* v časopise *Stavitel* XI, 1930.⁷⁴ Pro své stavby volili architekti staveniště na pravém nábřeží, na Střeleckém ostrově, na místě Jechenthalových domů či na Těšnově. Právě na Těšnov byl situován také nejvýše oceněný projekt od Kamila Roškota. Nicméně získal až třetí cenu, protože první dvě ceny uděleny nebyly. Převážná většina zúčastněných architektů však zvolila jako staveniště předmostí Mánesova mostu. Z nich někteří vycházeli z oficiálního návrhu na regulaci Klárova, který v roce 1927 vypracovala Státní regulační komise. Návrh počítal s přeměnou předmostí Mánesova mostu na uzavřené a souměrné náměstí. Západní strana náměstí měla mít obloukovitý tvar, tvořený dvěma budovami, v náhradě za původní staré domy, po obou stranách vyústění Letenské ulice. [37] Před vyústěním ulice měl stát v ose Mánesova mostu pomník, dominující celému prostranství. Domy v ulici U železné lávky měly být zbořeny a jejich místo mělo zaujmout nové divadlo. Monumentální budova podobných rozměrů měla být postavena také na protější straně náměstí. Součástí návrhu byla také terénní úprava, která měla zmenšit spád z Mánesova mostu na Klárov. Adolf Benš v článku poukazuje na to, že způsob zastavění předmostí se u jednotlivých projektů lišil. Kromě těch projektů, které vycházely z oficiálního návrhu a zachovávaly osovost pohledu z mostu, se objevily také návrhy stavějící budovy těsně na nábřeží po stranách mostu a rámuující tak pohled na Hradčany, anebo zcela naopak některé umisťovaly do osy mostu hmotu parlamentní budovy. Dále konstatuje, že „nepravidelné uspořádání prostorové, vyhýbající se právem spojení osově pravidelného předmostí s jednostrannou funkcí komunikační, působí daleko svěžeji a přesvědčivěji. Jeden z výsledků soutěže třeba hledati v důkazu, že oficiální, osový návrh malostranského předmostí není jedinou a nejlepší možností. Dokonce i památkové snahy, dochovati maximum z historicky a architektonicky význačného pohledu, jsou zájmově souběžné s moderním požadavkem přirozené neosovosti.“⁷⁵ Z takto řešených projektů

⁷³ Styl XIV, 1928/1929, 88b.

⁷⁴ Adolf BENŠ: K ideové soutěži na vyhledání místa pro budovy poslanecké sněmovny a senátu, in: *Stavitel* XI, 1930, 5-14.

⁷⁵ *Ibidem* 6.

zmiňuje Benš dva. Prvně zmíněný projekt nese heslo „Vltava“ - varianta B. Jeho autor, kterého bohužel neznáme, pojal předmostí jako neuzavřený, asymetrický prostor, tvořený komplexem budov, jež je třeba pouze výškově podřídit okolí. Druhý projekt s heslem „Zemský znak přes modrý obdélník“ od Jaromíra Krejčara byl navržen rovněž asymetricky. Hmotu parlamentních budov umísťuje jen na pravou stranu a potvrzuje tak, vlastně prodloužením výběžku s Mariánskou baštou, uzavřenost malostranské kotliny.

Benš si však klade otázku, zdali by veliká hmota parlamentních budov, a to zejména u prvního projektu, nepůsobila vůči malému měřítku staré zástavby příliš rušivě. V tom vidí také příčinu, proč porota dala přednost staveništi na Těšnově. Ke konečné realizaci se však nedostal žádný soutěžní projekt.

3.3 Ideová soutěž na upravovací plán pobřežní části Malé Strany z roku 1922

Nevyřešenou úlohou ještě z předválečného období zůstávalo vypracování celkového urbanistického řešení malostranského nábřeží. Roku 1922 byla proto vypsána „ideová soutěž na upravovací plán pobřežní části Malé Strany“.⁷⁶ Splnil se tak vlastně požadavek Klubu Za starou Prahu a jiných spolků, vznesený v předválečné anketě o úpravě malostranského nábřeží. Organizátorem soutěže byla Státní regulační komise, jejíž členové byli v soutěži zároveň porotci. Do vypršení dodacího termínu 30. listopadu 1922 bylo do soutěže zasláno celkem 12 projektů. Od soutěžících se požadovalo, aby byla „zachována rovnováha praktických a výtvarných nároků bez zbytečného zasahování do vzácného historického i uměleckého charakteru čtvrti“.⁷⁷ Dle této podmínky měli „zachovati rozmanitý, přirozený a živoucí břeh s půvabem zahrad k řece obrácených“ a „vyloučiti, pokud to ještě lze, omyly a hříchy minulé periody stavební“.⁷⁸ Očekávalo se, že soutěž ukáže, „jak lze závady obrazu malostranského odstraniti a jak jej bez dalšího poškození lze dobudovati, nikoliv tedy, mnoho-li lze z pozemků malostranských vytěžiti hmotně.“⁷⁹ Soutěžící se měli zabývat také

⁷⁶ Styl VIII, 1922/1923, 48.

⁷⁷ Ideová soutěž na upravovací plán pobřežní části Malé Strany, in: Styl IX, 1923/1924, 42.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem 43.

problémem komunikací, dořešit vhodně malostranské nábřeží u mostů Mánesova a Legií, počítat ve svém návrhu s plánovanými budovami ministerstev a galerií atd. Z došlých 12 projektů byl porotou nejvýše ohodnocen projekt s heslem „Břehy“ (Bohuslav Fuchs, Antonín Moudrý, Josef Štěpánek). Opět nebyly uděleny první dvě ceny. K finančnímu ohodnocení byly vybrány projekty „Červený obdélník“ (Karel Pecánek, František Fiala, Vladimír Wallenfels) a „Prodloužený most“ (Alois Dryák). Mimo to byly zakoupeny ještě projekty „Mánes“ (Fritz Lehmann) a „Staré Praze“ (Miloš Vaněček).

Svůj posudek soutěžních projektů uveřejnila porota v článku *Ideová soutěž na upravitelský plán pobřežní části Malé Strany* v časopise *Styl* IX, 1923/1924.⁸⁰ Zdůvodnila neudělení prvních dvou nejvyšších cen tím, že „ani zastavění u mostu Mánesova a jeho vyústění, ani rozsah zastavění na Kampě, Moderní Galerii a vedení komunikace tamtéž nebylo soutěží rozluštěno.“ Vyjádřila také zklamání nad malým počtem zúčastněných. Ze zpětného hodnocení výsledků soutěže Bohumilem Hübschmannem, který byl také jedním z porotců, se však naopak zdá, že porota byla v hodnocení příliš přísná a soutěžící jejím požadavkům alespoň v něčem dostáli. Konstatoval, že v zásadě všechny projekty se snažili „dobudovati Malou stranu bez poškození charakteru, bez zastínění krás, co nejprostěji a skromně.“⁸¹

Podobnými slovy jako Hübschmann hodnotila porota nejúspěšnější projekt soutěže od Bohuslava Fuchse, Antonína Moudrého a Josefa Štěpánka. Ve svém posudku porota hned v úvodu konstatuje, že „návrh přisvědčuje k tomu, že úpravy Malé strany musí býti co nejméně nápadné, nejprostší a nejméně dnešní stav měnící.“ Snahu dořešit některé staré stavební problémy malostranského břehu, dokládá autory navrhovaná studie jižního konce Malé Strany u mostu Legií. Před severní stranu Jechenthalových domů přidali hmotu nižší budovy budoucího komplexu Státní galerie, zmírňující tak přechod od vysokého nábřeží ke zcela jinému rázu Kampy. Kromě této jižní části Státní galerie, rozmístili autoři projektu zbylé budovy podél toku Čertovky, a to tak, „že ve střední části snížením vyzdvihaly účín Michnova paláce a v severní části se přičlenily ke skupině budov Chotkova paláce a četnických kasáren.“ Porota však rozmístění budov galerie na břehu Čertovky příliš nechválila, neboť galerie se tím stala „méně nápadnou a chybí jí ucelený dojem.“ Stejně tak

⁸⁰ Styl (pozn. 77) 41-51.

⁸¹ Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl (pozn. 77) 27.

nebyla porota nakloněna myšlence přeměny Újezdských kasáren na hotel. Naopak pozitivně byl hodnocen výstup na Petřín propylajemi na konci ulice Novodvorské. Už ne tak kladně porota hodnotila navrhovanou budovu ministerstva financí namísto Hubáčkových domů, kterou autoři projektu řešili „v zásadě správně členěnou hmotou, avšak rovněž poněkud neklidně účinkující.“ Do zahrady na Kampě byl navržen také Dům Umělců, zamýšlený na místě tamějších mlýnů. Nedaleký Lichtenštejnský palác měl být snižen o střechu a poslední patro přeměněno v podkroví. Úsek malostranského břehu severně od Karlova mostu ponechal projekt téměř beze změn. Veliké ocenění poroty si projekt zasloužil za pečlivé rozpracování ochrany Malé Strany před velkou vodou a chválihodné bylo jistě také zpřístupnění veřejnosti zahrady Anglických panen a Valdštejnské. „Jejich náležitým upravením, vedením a přístupností nevznikne ani myšlenka, že by mohly býti někdy zastavěny“, tvrdí autoři návrhu. Zajímavé řešení přinesl projekt v otázce komunikační. Malá Strana by byla ponechána jen pro pěší a lehkou dopravu, zatímco tramvaje a těžká doprava by byly odkloněny na pravý břeh. Porota však tuto ideu považovala v tehdejší době za neproveditelnou.

Finanční odměnou byl poctěn návrh s heslem „Červený obdélník“, jehož autory byli Karel Pecánek, František Fiala a Vladimír Wallenfels. Návrh nabídl řešení lepšího dopravního spojení přes Malou Stranu v podobě odlehčující komunikace, vedené od Všešrdovy ulice přes Kampu po pravém břehu Čertovky až ke Karlovu mostu, odkud podjezdem jednoho z oblouků mostu pokračuje dál podél Zahrady anglických panen až k Chotkově silnici. [38] Ve snaze po odstranění dřívějších stavebních chyb, navrhoval autorský tým snížit o poslední patro jednak Lichtenštejnský palác, jednak Hergetův dům a snížena měla být i Malostranská záložna na rohu Mostecké ulice a Malostranského náměstí. Zcela zaniknout měly Hubáčkovy domy v Letenské ulici, na jejichž místě měla být posléze postavena dvoupatrová budova ministerstva financí. Stejně tak jako předchozí projekt, ponechával i tento Zahradu anglických panen nezastavěnou. Co se týče požadovaného dořešení malostranského nábřeží u Mánesova mostu, měl zde podle návrhu vzniknout nový urbanistický celek. Nástupní prostor mostu, coby terasa končící až u Lužické ulice, měl být z jedné strany ohraničen budovou akademického domu a z druhé strany budovami nejvyššího kontrolního úřadu, nahrazující zde činžáky U železné lávky. [39] U poroty však studie vzbuzovala obavy, „že při tom bude zmocněna souvislá hmota akademie na délku soutěžící samotnému hradu.“ Pro budoucí Moderní galerii bylo vybráno opět staveniště na Kampě. Galerie byla koncipována jako

skupina navzájem propojených objektů, z nichž část byla určena do Odkolkovy zahrady a část na břeh Čertovky. [40] Obě části by pak byly propojeny přes Čertovku mostkem.

Finančně ohodnocen byl rovněž návrh „Prodloužený most“ od architekta Aloise Dryáka. Největší váhu kladl návrh na dořešení malostranského nábřeží u Mánesova mostu. Porota u Dryákova konceptu předmostí konstatovala, že sice „správně ustupuje s vyšším zastavěním do největší možné vzdálenosti od břehu v segmentové úpravě“, avšak „myšlenka dobudovati osu symetrie vzatou s pravého břehu nezdá se však býti správná, neboť nelze ji v masách ani přibližně co protějšek vyvinouti, za to však sledování myšlenky na Malé straně způsobuje značné obtíže.“ [41-42] Za zajímavý, i když trochu pozoruhodný, pokus označila porota přestavbu prvního z domů, domu čp. 127, v ulici U Železné lávky. Ocenila však, že „se tím zmírňují závady stěny těchto domů, rušící panoramatický pohled od východu.“ Obdobně jako u předešlých návrhů se objevuje myšlenka umístit budovu ministerstva financí do Zahrady anglických panen. Dryákův návrh se však odlišuje tím, že budovu částečně předsouvá do prostoru zahrady a Hubáčkovy domy neboří, nýbrž pouze snižuje o jedno patro. Pro vyřešení problému odlehčující komunikace navrhuje dvě možnosti. První trasu vede z Cihelné ulice přes můstek u ústí Čertovky, svádí ji pod oblouk Karlova mostu a následně ji směřuje přes Kampu do Všehrdovy ulice. Pro druhou možnost pak volí trasu podél Čertovky, již zmíněnou v návrhu „Červený obdélník“. [43] Budovu státní galerie umísťuje opět do zahrad na Kampu [44], přičemž nabízí dvě možná dispoziční řešení. První je jednodušší a budova je posunuta blíže k řece, druhá je složitější a budova je dále od řeky. Autor však zejména doporučoval, aby byl velký prostorový program galerie omezen a její hmota se tak zmenšila.

Je třeba zmínit také zakoupený návrh „Mánes“, jehož autorem je Fritz Lehmann. [45] Pro umístění Státní galerie na Kampě nabízí návrh dvě varianty, z nichž jedna počítá s omezeným prostorovým programem galerie, druhá se přiklání k původnímu rozsáhlému programu. V prvním případě by novostavba byla symetrická, prostorově orientovaná souběžně s řekou. Zatímco u druhé varianty by byla ještě přistavena část kolmá k řece namísto Odkolkových mlýnů. Porota ve svém posudku komentovala jen první variantu, že „ač relativním měřítkem nepůsobí příznivě, přece však zůstává větší část zahrady Zbrojnice zachována, protože jest program galerie zmenšen.“ Méně šťastné bylo podle poroty řešení odlehčující komunikace, která měla být vyvedena z Lužické ulice přemostěním Čertovky u jejího ústí na Kampu. Rovněž nepovažovala porota za šťastně řešený návrh výstupu na

Strahov po úpatí Petřína, který navíc ani nebyl požadován. O nic lépe u poroty nepochodila ani studie předmostí Mánesova mostu, které Lehmann zastavuje monumentálními budovami. Jejich umístění zdůvodňuje tím, že „zcela nízké zastavění odporuje monumentalitě Mánesova mostu, který bezpodmínečně musí nalézt pokračování na Malé Straně.“ [46] Budovu ministerstva financí staví napříč do Zahrady anglických panen v severojižním směru, čímž zahradu rozděluje na dvě části. Menší část zahrady by sloužila k zotavení úředníků, větší část pak „má být otevřena obecnstvu již z důvodů překrásné vyhlídky na Hradčany.“ Stejně tak, „aby se uvolnil pohled na Hradčany“, se měla prolomit zahradní zeď, avšak protože „má v okruhu s malebným komplexem domů mezi Lužickou a Cihelnou ulicí velkou náladovou cenu. Má se dle možnosti ponechat.“ Historickou zajímavostí a dokladem její umělecké hodnoty je i to, že si ji jedenáct let před tím, tedy roku 1911, jako jedno z mála pražských míst vyfotografoval Le Corbusier při své první návštěvě Prahy.⁸²

Zakoupen měl být také návrh „Staré Praze“ od Miloše Vaněčka. Východiskem tohoto návrhu bylo vyřešení okolí Mánesova mostu, u něhož měla vzniknout nová zástavba. [47-48] Autor návrhu počítal také s tím, že by se tu propojovalo hned několik komunikací. Jako druhé hlavní spojení s Malostranským náměstím by sem ústila nová komunikace, vedoucí přes Zahradu anglických panen „otevírajíc nové průhledy do této zahrady a na M. Stranu, jakož i na logii a zahradu Valdštyňskou.“⁸³ Dále by se zde připojovala odlehčující komunikace, jdoucí po malostranském břehu. Druhým místem, na které se Vaněčkův návrh zaměřil, byl Újezd. Namísto újezdských kasáren předpokládal vybudování komplexu veřejných budov, „representující náš stát a obrození národa, s pomníkem „Osvobození“, zakončující prospekt od Národního divadla.“ Další otázky malostranské regulace nechal návrh otevřený.

3.4 Státní galerie

Důležitou kapitolou v architektonickém vývoji Malé Strany byla soutěž na Státní galerii. Soutěž byla vyhlášena roku 1923 s termínem odevzdání projektů do 15. listopadu. Vypisovatelem soutěže bylo Ministerstvo veřejných prací. Jako staveniště bylo vybráno

⁸² Vladimír ŠLAPETA: Le Corbusierovy návštěvy v Československu, in: Architektura ČSR XLVI, 1987, 354.

⁸³ Soutěž na úpravu pobřežní části Malé Strany, in: Architektonický obzor XXII, 1923, 43 a 46-47.

území na Kampě, které ale od počátku bylo některými odborníky a částí veřejnosti považováno za nevhodné. Obavy vzbuzovalo především to, že se území nacházelo v záplavové oblasti, takže případné povodně by mohly znamenat pro sbírky nenávratné škody.

O náležité reprezentativní prostory pro své umělecké sbírky usilovala řadu let jednak Společnost vlasteneckých přátel umění, založená roku 1796, tak Moderní galerie, která vznikla roku 1902 jako soukromá fundace císaře Františka Josefa I. Zejména pak potřebovala přemístit sbírka moderního umění, prozatím umístěná ve Wiehlově pavilonu z Jubilejní výstavy 1891 v areálu pražského výstaviště. Po roce 1918 bylo navíc potřeba přemístit do nových prostor také sbírku starého umění, protože Dům umění (Rudolfinum) byl proměněn v parlament.⁸⁴

Vítězem soutěže se stal architekt Josef Gočár. Jeho návrh s heslem „Brandl“ nicméně získal až druhou cenu, protože podle poroty bylo třeba na návrhu ještě pracovat. O společenském významu soutěže svědčí účast řady tehdejších předních architektů. Mezi autory dalších oceněných návrhů bylo možno nalézt Pavla Janáka, Kamila Roškota, Bohumila Hübschmanna, Otakara Novotného a další. Porota nejdříve uvažovala, zda by neměla vypsát na podkladě dosažených výsledků soutěž užší, ale nakonec doporučila ministerstvu veřejných prací pověřit Gočára provedením konečného návrhu.⁸⁵ Gočárův návrh vybrala porota především proto, že „působí velmi účinně prostotou a jednoduchostí dobře vyvážených tvarů a hmot a vklínuje se velmi příznivě do svého okolí a pozadí. Připojuje se účinně k Vltavě a stoupá do panoramatu hradčanského úměrně a se zachováním všech ohledů k jednotlivým výškám.“⁸⁶ Pro Josefa Gočára se stal projekt Státní galerie nakonec osudovým zadáním. Namísto původně plánovaných několika let, věnoval tomuto projektu dvě desetiletí svého života. Státní galerii vypracoval v celkem třinácti variantách, z nichž část byla určena pro staveniště na Letnou, kam se přesunulo v roce 1933 poté,⁸⁷ co bylo původní místo na Kampě zamítnuto. V roce 1937 byla konečně schválena jedna z letenských variant, jež měla být dokončena ke dvacátému výročí vzniku republiky. Příchodem druhé světové války však ze

⁸⁴ Zdeněk LUKEŠ (et al.): Josef Gočár, Praha 2010, 229.

⁸⁵ Soutěž na náčrtky Státní galerie československé v Praze, in: Styl X, 1924/1925, 39.

⁸⁶ Ibidem 42.

⁸⁷ Marie BENEŠOVÁ: Josef Gočár, Praha 1958, 40.

záměru postavit galerii sešlo. Josef Gočár sice svůj návrh ještě zjednodušil, avšak roku 1945 umírá.⁸⁸

Gočárův projekt s heslem „Brandl“ patřil bezpochyby k tomu nejlepšímu, co soutěž roku 1923 přinesla. [49] Přesto návrh působí trochu opatrným dojmem. Gočár pojal novostavbu ve stylu moderního klasicismu s důrazem na to, aby komponovaný celek působil v malostranském prostředí co nejméně rušivě. Posunul galerii až k Čertovce a vytvořil před jejím hlavním průčelím velké náměstí, ohraničené po obou stranách dalšími křídly budovy a obklopené po vnitřním obvodě sloupovím. Křídlo na severní straně náměstí, situované kolmo k řece namísto Odkolkových mlýnů, se stupňovitě snižuje až k Vltavě. Křídlo na protější straně náměstí, jižní, je zakončeno apsidou. Kompozičním těžištěm náměstí je rizalit s vysokým řádem, přístupný po širokém schodišti a sloužící jako hlavní vstup do galerie. Celkově je uspořádání galerijních budov asymetrické, což je dle poroty jedna z kladných stránek projektu. Porota uvítala i to, že severní část galerie autor návrhu zakrývá vegetací Odkolkovy zahrady. [50] V dispozici se autor návrhu snažil splnit nejpotřebnější provozně-technické nároky. [51] Ke vstupnímu vestibulu přiléhá sál a kabinety pro občasné výstavy. Z tohoto vstupního prostoru se můžeme buď dostat po dvouramenných schodištích do prvního patra, nebo zůstat v přízemí a vstoupit do jižní či severní části galerie. Jižní část se skládá výhradně z výstavních prostorů. V severní části jsou umístěny jednak opět výstavní prostory, ale také restaurátorské dílny, skladiště, ředitelství a jiné požadované místnosti. Jedna část byla určena pro sbírky starého umění, druhá pro moderní umění – strany šlo případně podle potřeby prohodit. Důležitým požadavkem bylo zajistit osvětlení galerie přirozeným světlem, aniž by se tím poškodil estetický dojem při pohledu na Kampu z vyšších míst. Obavu vzbuzovalo především to, že by větší skleněné plochy nepůsobily v malostranské zástavbě dobře a vytvářely by nežádoucí reflexy do okolí. Proto Gočár tento problém rešil užitím lucernového, tedy postranního, osvětlení. Veliká pozornost byla v projektu věnována také zabezpečení proti povodním. Nábřežní cesta byla navržena téměř dva metry nad dosavadní úroveň břehu, takže měla v případě vysoké vody fungovat jako účinná ochranná hráz. Navíc byla podlaha přízemí celé galerie zvednuta o 55 cm nad hranici nejvyšší vody z roku 1845, kdy dosáhla tehdy rekordní kóty 191.35 m. V inundačním prostoru by byla jenom kotelna ústředního topení. Rovněž byl zvýšen břeh u Čertovky, podél níž měl vést pouze chodník pro pěší.

⁸⁸ LUKEŠ (pozn. 84) 234.

Velikou pozornost zaslouží také návrh Pavla Janáka, který získal třetí cenu. [52] Koncept galerie vycházel z malebnosti malostranských domů, které charakterizuje nepravidelná dispozice a orientace bloků převážně od západu k východu. Proto autor navrhuje tři křídla galerie v tomto směru, která jsou spojena příčně jedním křídlem rovnoběžným s řekou. [53] Kromě již zmíněného estetického hlediska, mělo toto řešení zajistit maximální přísun žádoucího severního světla. Ve snaze přizpůsobit se malostranskému rázu, navrhoval autor některé bloky i ve směru šikmém, což by ale dle poroty možná přineslo problémy při instalaci uměleckých děl. V jižní části komplexu galerie měla být upravená zahrada s ohradní zdí, kde by mohly být vystaveny plastiky na volném vzduchu. Hlavní vchod byl navržen na straně u Čertovky z nově prodloužené ulice Novodvorské, čímž se mělo zabránit případnému vniknutí velké vody z Vltavy. Před ním, již ale na opačném břehu Čertovky, mělo vzniknout malé náměstí se stavbami po stranách. Hned za vchodem umístil autor monumentální schodiště, po kterém může návštěvník z ústřední dvorany vystoupat do horního patra galerie. Z dvorany vedou vstupy i do čtyř přízemních prostorů. Prostory jsou různých tvarů a velikostí, což opět dokládá autorovu snahu o co největší rozmanitost, tak typickou pro Malou Stranu. Osvětlení je řešeno jednak jako u předešlého návrhu lucernami, tak ale i postranním světlem. Architektonický výraz exteriéru určuje zejména působivé rozvržení hmot a poměrů mezi jednotlivými částmi. Zajímavým prvkem budovy je arkáda nad vltavskou pobřežní cestou pro pěší. Na střeše této arkády je terasa, která poskytuje příležitost k oddechu a krásný výhled na město. Kromě této cesty navrhuje autor také odlehčující komunikaci, vedenou podél Čertovky za galerií. Proti povodním by komplex galerie chránila jak již zmíněná ohradní zeď zahrady při galerii, tak zdi samotné galerie, které na straně k řece nemají do výše 191.50 žádný otvor.

Rovněž třetí cenu získal v soutěži architekt Kamil Roškot. Budova galerie je téměř nerozčleněná a svojí nízkou táhlou hmotou tvoří podnož Hradčan. [54] Horizontálnost celé kompozice je navíc podpořena dotažením vysokého nábřeží od mostu Legií až k zaoblenému výběžku kolmého křídla galerie. Za tímto prodlouženým nábřežím, které je v úseku nad Čertovkou proloženo pěti oblouky, se v prostoru mezi Jechenthalovými domy a galerií rozléhá umělý záliv. [55] Vzniklá vodní plocha měla dle autora být „vysoce reprezentační element – při jejímž přechodu již dává se tušiti, že vnikáme do prostředí, úplně odlišného od činžovních domů.“⁸⁹ Na obvodu zálivu a dále podél Čertovky navrhuje autor odlehčující

⁸⁹ Styl (pozn. 85) 48.

komunikaci, kterou převádí přemostěním na její levý břeh v místě vyústění prodloužené Novodvorské ulice a zde také situuje administrativní vchod do galerie. [56] Komunikace pokračuje po levém břehu a proti Lichtenštejnskému paláci se vrací opět na Kampu. Území mezi Čertovkou a galerií nechává autor vyjma této komunikace jako sad s ohradní zdí, která zároveň chrání galerii proti povodním. Od Vltavy je budova chráněna již zmíněným vysokým nábřežím. Velikou výhodou projektu oproti ostatním je přehlednost jeho půdorysného řešení. Namísto dvou- až třítaktových systémů používá autor pouze jednoduchých traktů podélných a příčných. Porota tuto jednoduchost dispozice ocenila jednak z ohledu snadné orientace návštěvníků, tak z ohledu provozního. Určité obavy u poroty vzbuzovalo zaoblení výstavní síně na konci kolmého křídla u Vltavy, které dle poroty není pro galerijní účely příliš praktické. Na závěr svého hodnocení porota konstatovala, že myšlenka vytvořit klidný podstavec pro pražský hrad je sice sympatická, ale jinak toto řešení neodpovídá požadavkům na harmonické včlenění galerie do městského panoramatu.

Čtvrtou cenu obdržel návrh „Stá prvá“ od Bohumila Hübschmanna. [57] Galerie je řešena jako nepravidelná rozčleněná budova, jejímž ústředním motivem a dominantním vertikálním prvkem je věž. Cílem autora bylo vytvořit hmotovou protiváhu Jechenthalovým domům a eliminovat tak rozdíl mezi vysokou zástavbou na nábřeží a Kampou. Věž se měla dle autora harmonicky začlenit do obrazu Malé Strany, která je právě tak jako celá Praha svými věžemi proslavena. Hmotově je věž, šířkou i výškou, přibližně stejná jako malostranská mostecká věž. Mezi čtyřmi plasticky ztvárněnými nárožními věže se tyčí úzké sloupové zakončení, což je opět jakási analogie k typické pražské věži s rohovými vížkami. Poukazem na malostranskou mosteckou věž autor dokazoval i to, že stejně tak jako mostecká věž kopuli sv. Mikuláše neškodí, nýbrž ji násobí a slouží jí jako měřítko, tak by se s ní při některých kritických pohledech snášela i věž galerie. Vlastní budova galerie je navržena co nejnižší, aby se vhodně propojila s okolní historickou zástavbou. Případným povodním mělo zabránit zvýšení celého areálu na kótu 190.30. Většina galerijních prostorů je soustředěna kolem vnitřního nádvoří, což je dle autora další charakteristický malostranský motiv. [58] Takto vzniklý čtverec, od něhož vybíhají další křídla galerie, je na třech stranách opatřen sedlovou střechou, na straně u Vltavy má střechu rovnou. Zajímavě je v návrhu řešena komunikace. Jihoseverní odlehčující komunikace prochází podjezdy galerií a dále pokračuje po své ose. Méně významná komunikace je vedena z ulice Novodvorské a ústí rovněž podjezdem do

nádvoří galerie. Křížení obou komunikací je ono místo, kde je těžiště státní galerie. Východně od něj, přilepena k obvodu nádvoří, stojí galerijní věž.

Zajímavý je rovněž zakoupený návrh Otakara Novotného. Novostavba je jasně definována jako kompozice čtyř dvorů, kolem nichž jsou uspořádány galerijní místnosti. Budova galerie je odsunuta až k Vltavě a svojí nízkou kompaktní hmotou působí jako podnož Hradčan. [59-60] Hlavní přístup do budovy vede z jižní strany. Vstupní průčelí je velmi zajímavé a reprezentativní, architektonicky členěno sloupy a štíty postranních křídel. Před ním je navrženo náměstí, které překlenuje Čertovku. Celé toto prostranství je vyvýšeno na kótu 191.40. Proti velké vodě je galerie chráněna také nízkou nábrežní zdí a svými kamennými zdmi. Nábrežní trakt galerie a trakty kolmé k řece jsou určeny pro výstavní místnosti, zatímco trakt u Čertovky je vyhrazen administrativě. Na fasádě nábrežního traktu jsou jakési výstupky, které dávají budově pevnostní ráz. Při jejím západním traktu vede podél Čertovky v podstatě přímá odlehčující komunikace až k Lichtenštejnskému paláci. Navíc je opět prodloužena až ke galerii Novodvorská ulice, z níž vede do galerie vedlejší vchod. Dispozice výstavních místností je navržena tak, aby se dala přizpůsobit nejrozmanitějším požadavkům. Ve většině místností je užitá kombinace horního a postranního osvětlení. Ocenění si tento návrh získal u poroty za zdařilé řešení vstupního průčelí a to, že galerie nebrání v pohledu na hradčanské panorama.

Zakoupen byl také návrh autorů Aloise Kubíčka, Aloise Mezery a Karla Pecánka. Autoři rozdělují galerii do tří budov, které jsou navzájem propojeny přemostěními a koridory. [61-62] Z navrhovaných budov je patrna snaha po jednoduchosti, avšak dle poroty komplex galerie proto působí v pohledu od řeky až monotónně. Budovy jsou rozmístěny symetricky. První z nich, hlavní budova, je umístěna na břehu Vltavy namísto Odkolkových mlýnů. Další dvě budovy jsou situovány na břeh Čertovky a rozmístěny symetricky na osu hlavní budovy. Prostor mezi těmito budovami a hlavní budovou je nechán volný jako náměstí. V dispozičním řešení byl u jednotlivých budov volen systém obestavených dvorů. Podstatnou závadou je dle poroty neschopná vnitřní komunikace mezi jednotlivými budovami, ale jinak velikosti a tvary místností jsou uspokojivé. K osvětlení místností je užitá bazilikální světlo a postranní světlo. Hlavní přístup ke galerii zajišťuje komunikace vedoucí souběžně s řekou z ulice Všehrdovy k Lichtenštejnskému paláci přes náměstí galerie. Novodvorská ulice je opět prodloužena a ústí k vedlejšímu vchodu. Případná další komunikace by se podle autorů návrhu dala vést také po břehu Čertovky. Proti povodním je komplex galerie zabezpečen zvýšením celého území nad

kótu velké vody. Veliký důraz byl v projektu kladen na zachování zahrad na Kampě v co největší míře.

3.5 Petřínská komunikace

Velice probíraným tématem byla petřínská komunikace. Roku 1927 byla konečně vypsána soutěž, která měla dořešit řadu let trvající úvahy o dalším propojení severozápadního sektoru města s vnitřní částí Prahy vedle již některých stávajících, ale pro vzrůstající automobilový provoz nedostatečných komunikací jako byla serpentina na Hřebenkách, Chotkova silnice a Belcrediho třída. Organizátorem soutěže byla Městská rada hlavního města Prahy a od soutěžících požadovala studii výstupné komunikace z Újezda na Pohořelec s návrhem úpravy nejbližšího okolí. Do skončení dodací lhůty 15. září přijala rada 13 řešení.

První cena byla udělena návrhu s heslem „V dohledné době“ od architekta Vlastislava Hofmana. Komunikace nastupuje na Újezdě ze dvou směrů, a to jednak z Durdíkovy ulice, jednak z ulice Říční. [63] Oba směry se posléze propojují za novým náměstím s pomníkem Svobody, které je navrženo na konci Vítězné třídy. [64] Odtud je komunikace vedena po svahu Petřina dvěma zákruty, neboť tak bylo vyřešeno mírné stoupání, na Pohořelec. Neústí však pouze na Pohořelec, ale odklání se také na nádvoří Strahovského kláštera a napojuje se v přímém směru na silnici Břevnovskou. Pohořelecká větev komunikace pokračuje buď na hrad, nebo do Keplerovy ulice. Náměstí na Újezdě mělo být na jižní straně ohraničeno důstojnickým domem a na straně severní koncertní síní a případně také budovou Státní konzervatoře. [65] Do bloku domů vpravo od Vítězné třídy je umístěn hotel, třetí ze soutěží požadovaných budov. Oba dva zákruty uprostřed trasy komunikace jsou architektonicky upraveny jako kruhové vyhlídkové terasy.⁹⁰

Druhou cenu získal návrh s heslem „Strahovský tunel“ od architekta Aloise Dryáka. Součástí návrhu jsou dvě varianty. První varianta počítá s komunikací delší a je vedena zákrutem přes zahradu Schönbornskou, zatímco u druhé varianty je trasa kratší a pro zdolání terénu využívá krátkého tunelu pod vyhlídkovou terasou Lobkovické zahrady. Trasa se

⁹⁰ Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 2-6.

v obou případech co nejvíce přizpůsobuje terénu. Autor návrhu počítá u obou variant také s provedením tunelu pod Strahovským klášteřem. [66] Tunel je 14 m široký a asi 9 m vysoký, osvětlený svrchu šachtami. Sloužil by pouze lehkým povozům a elektrické dráze. Na Újezdě jsou opět umístěny některé soutěží požadované budovy, takže na pravé straně nástupu je hotel. [67-68] S koncertní síní České filharmonie, ani s budovou Státní konzervatoře návrh nepočítá.⁹¹

Třetí cenu obdržel návrh s heslem „X“, jenž vytvořil autorský tým architektů Františka Svobody, Bohumila Švarce a Miloše Vaněčka. V tomto návrhu začíná petřínská komunikace vlastně již na konci mostu Legií, odkud se až po úpatí Petřina postupně zvedá jako železobetonová konstrukce s horní vozovkou. [69] Postupně tak arkády nové komunikace překlenují nábřeží a všechny s Vltavou paralelní ulice. Vítězná třída je na úpatí Petřina zakončena schodištěm, ze kterého lze vystoupat na malé náměstí. Nad ním se horní vozovka dělí do dvou směrů – na Hřebenky a na Pohořelec. Celý prostor od mostu k úpatí Petřina autoři projektu nekoncipují s ohledem na historické prostředí Malé Strany, ale snaží se tuto část města oživit a proto sem situují prvotřídní zábavní podniky, hotel a velkoměstský obchodní dům. [70] Ve svém návrhu počítají s demolicí až několika domů. Chodník pro pěší je navržen po straně komunikace, ale zůstává v úrovni petřínského svahu, takže je od komunikace úplně oddělen. Je lemován řadou stromů, které kryjí konstrukci komunikace. Směrem na Pohořelec přechází komunikace po krátkém úseku do tunelu, nad kterým je vyhlídková terasa, a poté z něho vychází asi tak v polovině z celkové délky své trasy. Ústí komunikace autoři řeší jednak jednoduchou rampou na Strahov, jednak odbočkou na Loretánské náměstí, kde je zamýšleno zbudování konečné stanice elektrické dráhy.⁹²

Stejný autorský tým navrhl z vlastní iniciativy také alternativní návrh, který věnovali obci pražské. Návrhu se následně ujala městská regulační kancelář. Nástup petřínské komunikace je navržen oproti předchozím návrhům o něco blíže Malostranskému náměstí, odkud se nejprve protáhlým zákrutem vrací směrem na jih k Újezdu a poté stoupá severním směrem a pokračuje buď tunelem pod Strahovským klášteřem na Břevnov, nebo po povrchu na Hrad. [71] Vyjma tohoto zákrutu, který měl zabránit příliš strmému stoupání, se autoři snažili vyhovět požadavku, aby byla trasa pokud možno co nejkratší. Řešeno bylo také

⁹¹ Architekt SIA (pozn. 90) 6-10.

⁹² Ibidem 11-17.

osvětlení komunikace, které mělo být provedeno podle nejmodernějších zásad a hlavně s velikým důrazem na to, aby se zamezilo oslňování řidičů. Prostor mezi nástupem komunikace a Újezdem se zastavuje budovou Státní konzervatoře s koncertním sálem České filharmonie, dále restaurací s přílehlou terasou a novými činžovními domy. [72] Hlavní vstup do sálu České filharmonie je navržen z náměstí, přístupného po monumentálním schodišti v ose Vítězné třídy. Na tomto náměstí je postaven pomník Bedřicha Smetany, rovněž v ose třídy. Západní stranu náměstí uzavírá kryté podloubí, vytvořené pod zákrutem petřínské komunikace. Autoři ve svém návrhu již nepočítají s vybudováním nových chodníků, protože se domnívají, že plně postačí stávající petřínské parkové cesty.⁹³

O petřínské komunikaci a výsledcích soutěže jednala celá řada odborných spolků - od SIA počínaje, přes Inženýrskou komoru, památkářské kruhy, Svaz civilních inženýrů, Klub Za starou Prahu, Uměleckou Besedu a Ústavem pro stavbu měst při Masarykově akademii práce konče. Bez výjimky všechny tyto spolky se vyslovily proti komunikaci. Důvody kritiky byly různé, ale především byla zdůrazňována naprostá zbytečnost takovéto komunikace a zničení petřínských svahů.⁹⁴ Roku 1931 byl vítězný projekt soutěže od Vlastislava Hofmana upraven Státní regulační komisí a trasa komunikace byla vytyčena v terénu. Součástí změněného projektu byla i parcelace části strahovské zahrady na šest vilových stavenišť, která měla být jakousi kompenzací za rozdělení a tím vzniklé znehodnocení území Strahovského kláštera touto veřejnou komunikací.⁹⁵ Zároveň Státní regulační komise vedle tohoto návrhu představila také alternativní projekt, který byl vypracován za předpokladu většího stoupání už bez zákrutů. K posouzení obou variant vznikla veřejná rozprava, v níž všechny odborné spolky a jiní účastníci opět nedoporučili projekt k provedení.⁹⁶ Debaty a spory provázely petřínskou komunikaci i nadále v průběhu 30. let.

⁹³ Architekt SIA (pozn. 90) 25-34.

⁹⁴ Petřínská komunikace, in: Architekt SIA XXX, 1930, 68.

⁹⁵ Petřínská komunikace, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XVI, č. 1-2, 1932, 4.

⁹⁶ Petřínská komunikace – veřejná rozprava a kritika úředního návrhu, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 1.

3.6 Městská galerie

Roku 1936 vypsal Pražská městská pojišťovna soutěž na budovu městské galerie na Klárově. Současně s návrhem galerie měla být provedena také regulace jejího okolí. Opět se tedy stává předmětem zájmu architektů území Klárova, který přes všechny návrhy zůstal stále nevyřešeným prostorem téměř ve středu města. Soutěž byla užší a byli k ní vyzváni tito architekti: Adolf Benš, Antonín Engel, Bohumil Hübschmann, Josef Chochol, Ladislav Machoň, Antonín Mendl a František Roith. Porota odměnila nejvyšší cenou návrhy Adolfa Benše a Antonína Mendla. Oběma udělila první cenu.

Přestože šlo o významnou soutěž, nenajdeme o ní v publikacích ani v tehdejších časopisech téměř žádné větší zmínky. Výjimkou je článek *Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce*, který vyšel v časopise *Architekt SIA XXXVI* roku 1937.⁹⁷

Klárov je vlastně křižovatka velmi silného vnitřního dopravního proudu Praha-Dejvice a levostranné nábrežní komunikace. Došlé návrhy nás proto budou velice zajímat po stránce dopravního řešení. U návrhů budeme také sledovat, zdali byla regulace se vztahem k budově městské galerie silnější, než regulace s ohledem na charakter zástavby Malé Strany, případně, jak se oba tyto požadavky vyrovnaly. Kromě toho soutěžní podmínky architektům ukládali, aby dokázali budovu galerie začlenit do klasického pohledu na Hradčany.

Podle komunikačního řešení můžeme návrhy rozdělit do dvou skupin. První skupina soutěžících - Benš, Engel, Machoň, Roith a Mendl – posunuje křižovatku do prostoru trochu dále od předmostí. [73-75] K tomu využívají jimi navrhovanou novou zkratku do Letenské ulice, která umožňuje přímé pokračování tramvajové trasy ve směru od nábreží. Ulice jdoucí pod Letnou se totiž v době soutěže rozdělovala na Klárově do tří směrů – lehká vozidla odbočovala do ulice Valdštejnské, tramvajová trasa vedla do Letenské ulice a těžká doprava směřovala co nejkratší cestou na jižní pražskou výpadovou ulici, což mělo být brzy vyřešeno již plánovanou malostranskou komunikací pobřežní. Stejně tak se dělila komunikace jdoucí ve směru Praha-Dejvice. Druhá skupina – Chochol a Hübschmann – situuje křižovatku těsně na předmostí [76], jehož úroveň značně zvyšují. Nevýhodou tohoto druhého řešení je, že dopravní spoje nelze tak dobře rozvést do Malé Strany jako u prvního řešení a vedením

⁹⁷ Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: *Architekt SIA* (pozn. 96) 97-102, 123.

komunikace před Strakovou akademií narušují její dosud klidné prostředí. Návrh architekta Hübschmanna vychází z obou návrhů ještě o něco hůře. Zatímco Chochol vede komunikaci od Strakovy akademie o něco dále po nábřeží, Hübschmann trasuje komunikaci přímo zahradou před průčelím budovy.

Regulace území Klárova je u jednotlivých autorů různá. Oproti architektovi Mendlovi, který nereguluje vlastně téměř vůbec, architekt Hübschmann zastavuje Klárov monumentálními budovami složitého půdorysu [77] a architekt Engel odděluje galerii od předmostí novou klasicky osově symetrickou zástavbou a vytváří tak na území Klárova dva uzavřené prostory. [73] Vlastně kromě Engla všichni ostatní autoři první skupiny spojují křižovatku a předmostí v jeden parkově upravený prostor. Benš navíc vyrovnává terénní rozdíl mezi křižovatkou a mostem terasou, kterou ozvláštňuje architektonicky upravenou zdí se soškami, čímž vytváří před galerií důstojné vstupní prostranství. Reguluje tedy výhradně na tuto novou budovu, která se v jeho návrhu stává osou celého Klárova. Můžeme tedy říci, že návrhy Mendla, Hübschmanna, Benše a Engla jsou po stránce regulační naprosto protikladné. Porota nakonec vybrala Benšův návrh regulace území jako nejlepší. Co se však týče dispozičního řešení galerie, byl porotou nejvýše ohodnocen návrh architekta Mendla. Návrh vynikal půdorysnou přehledností, jasným sledem sálů, přitom byl zároveň prostorově zajímavý.

3.7 Malostranská cesta

Stále se vracející myšlenka provést od mostu Legií přes Kampu k mostu Mánesovu pobřežní komunikaci, se přiblížila uskutečnění roku 1938, kdy Státní regulační komise vypracovala oficiální návrh této trasy. Četné studie odlehčující komunikace přinesla již soutěž na regulaci malostranského nábřeží roku 1922, avšak žádná z nich se nakonec nerealizovala. Stejně tak byla odlehčující levobřežní komunikace zahrnuta do některých projektů při dopravní soutěži Velké Prahy roku 1932. Důležitost nové severojižní komunikace se tedy zdála být ke konci první republiky stejná jako na jejím začátku. Hlavním argumentem pro stavbu komunikace nadále zůstávalo to, že dopravní ruch se bude stále zvětšovat a průjezd

Malou Stranou se bude za stávajícího stavu zhoršovat.⁹⁸ Dosud se pro odlehčení hlavní malostranské komunikace převáděla doprava na pravý břeh, což však neúměrně zatěžovalo křižovatku u Národního divadla a soutěsku u Křížovníků.

Nová komunikace v oficiálním návrhu začíná na jihu ze Všehrdovy ulice, pokračuje přes Kampu, vede po náměstí na Kampě, stáčí se pod oblouk Karlova mostu, zapojuje se do Lužické ulice a ústí na Klárově. [78] V úseku na Kampě je komunikace navržena v šíři 8 m se souběžnou cestou pro pěší o šířce 4 m. Všehrdova ulice je napojena na Kampu novým mostem přes Čertovku o šířce 10 m. Kromě toho se v oficiálním návrhu předpokládá výstavba nových domů, a to jednak v blocích mezi Vítěznou třídou a Říční ulicí, jednak mezi kostelem sv. Jana na Prádle a Čertovkou. Nutným předpokladem je také zboření původních a stavba nových domů na rohu Lužické ulice u Karlova mostu, protože stávající šířka ulice v tomto místě by pro potřeby komunikace nestačila. Zbořena by měla být také celá skupina domů mezi ulicemi Lužickou a Cihelnou a nahradit je měly novostavby již přizpůsobené potřebné šířce komunikace.⁹⁹

Není divu, že se proti uskutečnění oficiálního návrhu zvedla řada protestů. Zájem široké veřejnosti se zdá být pochopitelný, protože případné provedení komunikace by znamenalo poškození nejkrásnějších historických míst Prahy. Proti projektu se vyslovila také Skupina architektů inženýrů SIA, avšak namísto pouhé kritiky, přišla s vlastním řešením. Svým návrhem chtěla přispět k posouzení všech možností a k objasnění celé otázky. Výsledky své práce dala pak k dispozici hlavnímu městu Praze.¹⁰⁰

Trasa navrhovaná architekty SIA začíná stejně jako oficiální návrh ve Všehrdově ulici. V budoucnu by měla pobřežní komunikace začínat ze Zborovské ulice podjezdem pod Vítěznou třídou. Dále vede přes Kampu, ale nepokračuje po náměstí na Kampě, nýbrž u Lichtenštejnského paláce je odkloněna na vltavský břeh. [79] V těchto místech se k ní připojuje příjezdová cesta od Odkolkových mlýnů. Tato příjezdová cesta je navržena ještě v alternativě, a to tak, že vede přímo středem Liechtenštjenského paláce nově zřízeným průjezdem. Pracovní tým se však nakonec přiklonil k první možnosti, protože přestavba paláce by byla příliš náročná a vyžadovala by delší dobu k provedení. Od Lichtenštejnského

⁹⁸ O malostranské cestě, a její zdůvodnění, in: Architekt SIA XXXIX, 1940, 3.

⁹⁹ Několik poznámek k vybudování levobřežní malostranské komunikace, in: Architekt SIA XXXVIII, 1939, 129.

¹⁰⁰ Architekt SIA (pozn. 98) 1.

paláce vede komunikace podél vltavského břehu pod Karlův most, přechází Čertovku při jejím vyústění a dále sleduje břeh Vltavy až k Mánesovu mostu. [80] Oproti oficiálnímu návrhu měla být vozovka oprostěna od zbytečných chodníků pro pěší. Po zvážení všech možností se architekti SIA rozhodli pro vozovku čtyřpásovou, aby tak vyhověli vysokým technickým požadavkům a zaručili maximální dopravní přehlednost. Velikou pozornost architekti zaměřili na prostor Klárova. Pobřežní komunikace je vedena pod Mánesovým mostem a vyúsťuje buď za frontou činžáků U železné lávky, anebo pokračuje na pobřežní cestě pod Letnou. Činžáky v ulici U železné lávky však v konečné verzi jejich návrhu už nestojí. [81] Stejně jako již dříve někteří architekti navrhují činžáky zbourat, aby uvolnili pohled na hradčanské panorama, ale i na Strakovu akademii. Přesto však navrhují postavit novou budovu na místě konce fronty činžáků naproti Klárovu ústavu. Obě budovy tak společně ještě s plánovanou budovou Městské galerie uzavírají v těchto místech navrženou hlavní křižovatku Klárova. Prostor od této křižovatky až k Vltavě je v ose Mánesova mostu rozdělen vozovkou na dvě části. Obě části architekti proměňují radikální terénní úpravou. Levá, jižní část předmostí, mírným svahem rovnoměrně klesá k řece a tvoří klidný prostor před navrhovanou budovou galerie. Vozovku z této strany lemují architektonicky upravená zedř se sochařskou výzdobou, která tak ještě podtrhuje uzavřenost a důstojnost nástupního prostoru galerie. [82] Pravá, severní část předmostí, se též postupně svažuje, avšak nábrežní zedř oproti levé části téměř mizí a nahrazuje ji přírodní ráz břehu. „Celé výtvarné řešení je tak založeno na architektonickém vyjádření výškového rozdílu území mezi mostem a severní částí pobřeží a částí jižní. Současně je tím dělena starobylá část města od nové, a je odstraněn nynější prudký sjezd od mostu, který tvoří největší obtíž architektonického řešení předmostí Mánesova mostu“, dočteme se o projektu v popisu od jeho architektů.¹⁰¹

¹⁰¹ Architekt SIA (pozn. 98) 11.

4. Závěr

Při badání o malostranském břehu v období první poloviny 20. století byla zjištěna řada skutečností. Ukázalo se, že z celého tohoto období došlo k jeho největší proměně ještě v 19. století. Na severním konci vznikla úplně nová ulice u tehdejší železné lávky, odtud název ulice „U železné lávky“, a na jihu na předmostí tehdejšího mostu Legií bylo vybudováno vysoké nábřeží s několika bloky činžovních domů. Tyto nové urbanistické celky výrazně změnily obraz malostranského břehu a viděli jsme, že při soutěži v roce 1922 na regulaci pobřežní části Malé Strany, bylo snahou více architektů tuto chybu v pražském panoramatu odstranit. Ke konci 19. století, a to sice v letech 1893 – 1896, byla postavena na severním konci malostranského břehu také budova Strakovy akademie, která se tak stala na námi sledovaném území jedním z mála realizovaných veřejných objektů. Rovněž ke konci 19. století byly kromě této budovy, sloužící studentům z řad zchudlé šlechty, postaveny z dalších veřejných staveb také některé malostranské školy. Naproti tomu ostatní navrhované veřejné budovy - sněmovna království českého a úřad Zemského výboru, c. k. místodržitelství království českého a Galerie moderního českého umění – zůstaly pouhými vizemi. Bylo zjištěno, že asanace nezanechala na malostranském břehu takové škody jako na břehu pravém, ale přesto bylo několik domů zbořeno – zejména v Karmelitské ulici. Oproti pravému břehu zůstalo naštěstí nerealizováno také malostranské nábřeží, a tak i nadále má Malá Strana svůj přirozený břeh.

Z prostudovaných materiálů se zdá, že až do závěru Československé republiky dělalo tehdejšími architektům největší starosti zlepšení dopravního spojení Malou Stranou. Ještě na konci 19. století byla kvůli tomuto požadavku proražena Karmelitská ulice do Malostranského náměstí, čímž byly uspokojeny nejpotřebnější dopravní nároky na propojení severní a jižní části města, ale viděli jsme, že i přes tento tvrdý zásah do historického prostředí Malé Strany, se nadále objevovala otázka dalších malostranských komunikací. Architekti se jí měli zabývat při soutěži v roce 1922, stejně jako byla roku 1927 hlavním předmětem soutěže na petřínskou komunikaci a zásadní roli hrála také roku 1936 v soutěži na městskou galerii. Návrh nového dopravního spojení přes Malou Stranu se opět objevil také v roce 1938 v podobě tzv. malostranské cesty. Ve výsledku pak můžeme říci, že je vlastně štěstí, že se ze všech těchto návrhů realizovalo jen zmíněné prolomení Malostranského náměstí, známé jako průlom „U

Klíčů“. Přesto v otázce komunikační zůstává ideálem řešení, které navrhoval vítězný tým (Bohuslav Fuchs, Antonín Moudrý a Josef Štěpánek) soutěže na regulaci pobřežní části Malé Strany roku 1922. Malá Strana byla v jejich projektu zbavena veškeré těžké dopravy i tramvají a ponechána jen pro lehkou dopravu a pro pěší. Porota však tuto ideu považovala v tehdejší době za neproveditelnou.

Při zpětném pohledu na plány a projekty pro malostranský břeh z první poloviny 20. století nám řada z nich může připadat značně problematická. Přesto jsme u jednotlivých architektů sledovali různé přístupy a odlišnosti. Situaci jim komplikovala nejvíce skutečnost, že svými projekty vstupovali do intaktního historického prostředí. Nutno však říci, že i tak dokázali někteří architekti vytvořit zajímavé projekty, které mohou být inspirativní.

Použitá literatura:

monografie:

- BENEŠOVÁ Marie: Josef Gočár, Praha 1958
- HAVRÁNEK, Edgar Theodor: Kampa – pražské Benátky, Praha 1948
- HELLMUTH-BRAUNER Vladimír / HLÁVKA Karel: Podél Čertovky, Praha 1954
- HLAVSA Václav / VANČURA Jiří: Malá Strana – Menší Město pražské, Praha 1983
- HLAVSA Václav: Malá Strana – z minulosti pražského podhradí, Praha 1957
- HRŮZA Jiří: Město Praha, Praha 1989
- HÜBSCHMANN Bohumil / DĚDINA Václav / FILIP Jan / GUTH Karel / WIRTH Zdeněk: Jak rostla Praha, Praha 1939
- JEŘÁBEK Luboš / EMLER Jan: Malebné pouti po krásné Praze. II, Karlův most – Malou Stranou k Hradčanům, Praha 1920
- JEŘÁBEK Luboš: Malá Strana a problém její upravení, Praha 1904
- KOLÁŘ Petr (ed.) / VALENTA Petr (ed.): Parlament České republiky – Poslanecká sněmovna, Praha 2008
- KOULA Jan Emil: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století, Praha 1940
- LÍBAL Dobroslav / LÍBAL Patrik: Architektonické proměny Prahy v jedenácti stoletích, Praha 2000
- LUKEŠ Zdeněk (et al.): Josef Gočár, Praha 2010
- MENCL Václav / POCHE Emanuel: Vzpomínky na Prahu, Praha 1954
- MERHOUT Cyril / WIRTH Zdeněk: Zmizelá Praha 2. – Malá Strana a Hradčany, Praha 2002
- MERHOUT Cyril: O Malé Straně, Praha 1956

- MERHOUT Cyril: Ostrov Kampa, Praha 1946
- MÍKA Zdeněk (ed.): Dějiny Prahy v datech, Praha 1999
- POCHE Emanuel (ed.): Praha národního probuzení, Praha 1980
- POCHE Emanuel (ed.): Praha našeho věku, Praha 1978
- POCHE Emanuel: Prahou krok za krokem, Praha 1958
- ŘÍHA Josef Karel / STEFAN Oldřich / VANČURA Jiří: Praha včerejška a zítřka, Praha 1956
- STEHLÍK František: Stehlíkův historický a orientační průvodce ulicemi hlavního města Prahy, Praha 1929
- SVOBODA Jan E. / LUKEŠ Zdeněk: Praha 1891–1918, Praha 1997
- SVOBODA Jan E. / NOLL Jindřich: Praha 1919-1940, Praha 2000
- ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu, Praha 1995
- VLČEK Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004
- VLČEK Pavel (ed.): Umělecké památky Prahy – Malá Strana, Praha 1999
- VLČEK Tomáš: Praha 1900, Praha 1986
- VOLAVKA Vojtěch: Pout' Prahou, Praha 1967
- WIRTH Zdeněk: Architekt Josef Gočár – 1880-1945 – posmrtná výstava červen 1947, Praha 1947
- WIRTH Zdeněk: Česká architektura – 1800-1920, Praha 1922
- WIRTH Zdeněk: Stará Praha, Praha 1942
- WITTLICH Filip: Strakova akademie – Kramářova vila – Lichtenštejnský palác – Hrzánský palác, Praha 2008

stať ve sborníku/katalogu/v kolektivní práci:

- BEČKOVÁ Kateřina: Model Malé Strany a Hradčan, in: BEČKOVÁ Kateřina (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 216-218
- HANZLÍKOVÁ Kateřina: Průlom U Klíčů na Malé Straně, in: BEČKOVÁ Kateřina (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 112-116
- HILMERA Jiří: Urbanistický a stavební vývoj od poloviny 19. století do současnosti, in: VLČEK Pavel (ed.): Umělecké památky Prahy, Praha 1999, 52-56
- KREJČÍ Marek L.: Malá Strana 1890-1950 – Město mezi asanací a regenerací, in: BEČKOVÁ Kateřina (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 152-161
- KRISÉ Martin: Malostranské nábřeží a splavnění Vltavy, in: BEČKOVÁ Kateřina (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 117-126

články:

- BALŠÁNEK Antonín: Kam postavit galerii českého umění?, in: Architektonický obzor II, 1903, 2-3, 5-7, 9-11
- BALŠÁNEK Antonín: Otázky malostranské, in: Architektonický obzor X, 1911, 96-102, 106-109, 117-119, tab. č. 52, 53, 55
- BALŠÁNEK Antonín: Panorama hradčanské a obmezení výšek na Malé Straně, in: Architektonický obzor V, 1906, 1-2, 5-10, 13-17, 19-20
- BALŠÁNEK Antonín: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, 2-5, 13-15, 17, 21-23, 29-32, tab. č. 5, 6, 10, 11, 12
- BALŠÁNEK Antonín: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 1-10, 13-15, 19-22
- BENŠ Adolf: K ideové soutěži na vyhledání místa pro budovy poslanecké sněmovny a senátu, in: Stavitel XI, 1930, 5-14

- BENŠ Adolf: Soutěžný návrh městské galerie na Klárově, in: Stavitel XVI, 1937/1938, 18-20
- Časovosti, in: Architektonický obzor XXIII, 1924, 29, 50-53
- ČTRNÁCTÝ F. X.: Regulační poznámky k Nové Praze, in: Stavba VIII, 1929-1930, 116-117
- ENGEL Antonín: Jak čeliti vylidňování Malé Strany, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu II, č. 11-12, 1911, 81-82
- GUTH Karel: Několik poznámek k soutěži na Státní galerii, in: Stavitel IV, 1922/1923, 85-88
- GUTH Karel: Petřínská komunikace, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XX, č. 5-6, 1936, 33
- HRUDKA V: Petřínská komunikace, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XX, č. 7-8, 55-56
- HÜBSCHMANN Bohumil: Architekt Balšánek, in: Styl VI, 1920/1921, 108
- HÜBSCHMANN Bohumil: Co znamená projektované nábřeží pro Malou Stranu, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 11-12, 1910, 83-84
- HÜBSCHMANN Bohumil: Dobová architektura proti staré Praze, in: Styl XX, 1936/1937, 188-189
- HÜBSCHMANN Bohumil: Hradčanský obraz a sněmovna, in: Styl VI, 1920/1921, 48-50
- HÜBSCHMANN Bohumil: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 27, 31-41.
- HÜBSCHMANN Bohumil: Malá Strana a mánesovo předmostí, in: Styl XI, 1925/1926, 132-134
- HÜBSCHMANN Bohumil: Nové nábřeží je nebezpečné malostranskému panoramatu, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu II, č. 5-9, 1911, 27-29

- HÜBSCHMANN Bohumil: Petřínská komunikace, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XVII, č. 5-6, 46-47
- HÜBSCHMANN Bohumil: Za krásu Malé Strany. I., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 4, 1912, 28-30
- HÜBSCHMANN Bohumil: Za krásu Malé Strany. II., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 5, 1912, 38-39
- HÜBSCHMANN Bohumil: Za krásu Malé Strany. III., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 6, 1912, 45
- HÜBSCHMANN Bohumil: Za krásu Malé Strany. IV., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 9, 1912, 66-69
- Ideální Velká Praha, in: Stavitel I, 1919/1920, 24
- Ideová soutěž na upravovací plán pobřežní části Malé Strany, in: Styl IX, 1923/1924, 41 -51
- JANÁK Pavel: Malá Strana nejkrásnější čtvrt bytová, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 11-12, 1910, 86-87
- K novostavbě nárožního domu „U Klíčů“, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu V, č. 8, 1914, 53-54
- K otázce regulace Prahy a činnosti Státní regulační komise pro Prahu a okolí, in: Stavba IV, 1925/1926, 97-99
- K soutěži na náčrtky Státní galerie československé v Praze, in: Styl IX, 1923/1924, 54-55
- K výsledku soutěže na umístění sněmovny a senátu N. S. v Praze, in: Styl XIV, 1928/1929, 177
- Klub usiluje o zastavení průlomu U Klíčů, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 2, 1910, 10-13.
- Krása Prahy, in: Architektonický obzor XIII, 1914, 45-46, 94-95

- KRÁSNÝ František: Tyršův dům, in: Architektonický obzor XXV, 1926, 5-8, 11-13, 16
- KUBÍČEK Alois: K čemu potřebujeme petřínskou komunikaci?, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XX, č. 7-8, 49-50
- MADELMAYER Hubert: Malostranské nábřeží po stránce technické, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 11-12, 1910, 85-86
- Malostranské nábřeží, in: Styl III, 1911, 83
- Malostranské nábřeží, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu V, č. 4-6, 1915, 25-28
- Městská galerie, in: Styl XX, 1936/1937, 162
- Ministerstvo financí, in: Styl VIII, 1922/1923, 33
- Moderní galerie na Kampě v Praze, in: Architekt SIA, XXX, 1931, 34-36
- Návrh na vypsání veřejné soutěže na plán Velké Prahy, in: Stavitel I, 1919/1920, 14, 16-17
- Návrh zákona za účelem pořízení generálního plánu regulačního Velké Prahy, in: Styl VI, 1920/1921, 10-12
- Nejkrásnější pražské sady s nádherným výhledem na Prahu mají být zničeny, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XX, č. 7-8, 54-55
- Někdejší zbrojnice na Malé Straně a projekt Tyršova domu, in: Stavba I, 1922, 141, 145
- Několik poznámek k vybudování levobřežní malostranské komunikace, in: Architekt SIA XXXVIII, 1939, 129
- Novému parlamentu, in: Styl XI, 1925/1926, 108
- O malostranské cestě, a její zdůvodnění, in: Architekt SIA XXXIX, 1940, 1-16
- O Státní regulační komisi, in: Stavba I, 1922, 82, 87

- Ohrožené památky, in: Stavba I, 1922, 18-19
- Osvětlování obrazáren a museí, in: Stavitel V, 1924, 53
- Petřínská komunikace – veřejná rozprava a kritika úředního návrhu, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 1-6
- Petřínská komunikace zničí krásné zahrady malostranské, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XII, č. 3, 1927, 1-4
- Petřínská komunikace, in: Architekt SIA XXX, 1930, 68
- Petřínská komunikace, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XVI, č. 1-2, 1932, 4-5
- POLKA Ferd.: Komunikace petřínská, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XX, č. 7-8, 51-54
- Poznámky k petřínské komunikaci, in: Styl XX, 1936/1937, 162-163
- Průlom „U Klíčů“ před konečným rozhodnutím, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 7, 1910, 49
- Regulace části Malé Strany pod Petřínem, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 6, 1910, 46
- Regulace Malé Strany, in: Styl I, 1909, 350-351
- ROŠTLAPIL Václav: Návrh na úpravu malostranského nábřeží od Čechova mostu k mostu Karlovu, in: Architektonický obzor XVIII, 1919, 33-34
- ROŠTLAPIL Václav: O umístění sněmovních budov v Praze, in: Styl IV, 1928/1929, 110-112
- ROŠTLAPIL Václav: O umístění sněmovních budov, in: Architekt SIA XXXVIII, 1929, 103
- ROŠTLAPIL Václav: Spojení nové sněmovny se Strakovou akademií v zemský dům, in: Architektonický obzor XVIII, 1919, 4-5, tab. č. 4

- Rozhled, in: Stavba V, 1926/1927, 172-173
- Rozhodnutí o petřínské komunikaci, in: Styl XIII, 1927/1928, 138
- SCHWARZER Eduard: Voda v obraze města, in: Styl XII, 1926/1927, 43-45
- Soutěž na náčrtky Státní galerie československé v Praze, in: Styl X, 1924/1925, 37-56
- Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 2-17, 23, 25-34
- Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 97-102, 123
- Soutěž na Tyršův dům, in: Architektonický obzor XXI, 1922, 188
- Soutěž na úpravu pobřežní části Malé Strany, in: Architektonický obzor XXII, 1923, 35-47
- Státní galerie na Kampě, in: Stavitel V, 1924, 71
- Státní galerie, in: Architekt SIA, XXX, 1931, 52-53
- Stavba II, 1923, 62
- Stavba IX, 1930/1931, 140, 148-152
- Stavba XIV, 1937/1938, 54
- Stavitel IV, 1922/1923, 64
- Stavitel X, 1929, 149
- Stavitel XI, 1930, 1, 91
- Studie zakončení Mikulášské třídy v Praze
- Styl VII, 1921/1922, 42-46
- Styl VIII, 1922/1923, 48, 140
- Styl VIII, 1922-23, 19, 146

- Styl X, 1924/1925, 23-36
- Styl XIV, 1928/1929, 116 c
- Styl XIV, 1928/1929, 88b
- Styl XVI, 1931/1932, 44d
- Styl XVII, 1932/1933, 19
- ŠLAPETA Vladimír: Le Corbusierovy návštěvy v Československu, in: Architektura ČSR XLVI, 1987, 354-357
- ŠTURSA Jiří: Petřínská komunikace?, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XX, č. 7-8, 56-58
- Úprava Klárova, in: Stavba X, 1931/1932, 146
- URBAN Max: Petřínská cesta, in: Styl XII, 1926/1927, 81, 84-85
- URBAN Max: Soutěž na všeobecný dopravní program Velké Prahy, in: Styl XVII, 1932/1933, 99
- Úvahy o poloze Rudolfinského mostu vzhledem k Malé Straně, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, 1910, č. 7, 52-53
- V anketě o úpravě nábřeží malostranského, in: Styl, IV, 1912, 138-139, 165-166
- Varujeme před stavbou Státní galerie na Kampě!, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XVI, č. 1-2, 1-4
- Výstava životního díla prof. arch. Antonína Balšánka, in: Stavba I, 1922, 135-136
- Za krásu Malé Strany. V., in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 10, 1912, 75-76
- ZÁKREJS Vladimír: Budoucnost Prahy, in: Architektonický obzor VII, 1908, 1-2
- Zodpovědnost za regulační plány Malé Strany, in: Architektonický obzor XII, 1913, 5-8, 35-36

- Žádáme rychlé postavení Státní galerie, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu XVI, č. 3-4, 17

Seznam vyobrazení:

1. Mapa Malé Strany – 1. část, příloha ke knize, in: Václav HLAVSA / Jiří VANČURA: Malá Strana – Menší Město pražské, Praha 1983.
2. Mapa Malé Strany – 2. část, příloha ke knize, in: Václav HLAVSA / Jiří VANČURA: Malá Strana – Menší Město pražské, Praha 1983.
3. Pohled na Malou Stranu v popředí s železnou lávkou, in: Václav HLAVSA / Jiří VANČURA: Malá Strana – Menší Město pražské, Praha 1983, 127.
4. Rozestavěná Strakova akademie, z doby po roce 1890, in: Filip WITTLICH: Strakova akademie – Kramářova vila – Lichtenštejnský palác – Hrzánský palác, Praha 2008, 17.
5. Návrh Strakovy akademie od Václava Roštlapila z doby po roce 1890, in: Filip WITTLICH: Strakova akademie – Kramářova vila – Lichtenštejnský palác – Hrzánský palác, Praha 2008, 44.
6. Jižní fronta Malostranského náměstí před proražením průlomu roku 1896, in: Kateřina HANZLÍKOVÁ: Průlom U Klíčů na Malé Straně, in: Kateřina BEČKOVÁ (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 114.
7. A. Balšánek: Návrh zastavění průlomu „U Klíčů“ domem s jedním podjezdem, 1903, in: Antonín BALŠÁNEK: Otázky malostranské, in: Architektonický obzor X, 1911, 100.
8. Původní pozdně renesanční dům čp. 268, zbořený roku 1904, in: Kateřina HANZLÍKOVÁ: Průlom U Klíčů na Malé Straně, in: BEČKOVÁ Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 113.
9. A. Balšánek: studie na zastavění proluky domem připomínajícím původní pozdně renesanční dům čp. 268, in: Antonín BALŠÁNEK: Otázky malostranské, in: Architektonický obzor X, 1911, 102.
10. A. Balšánek: další ze studií na zastavění průlomu „U Klíčů“, in: Antonín BALŠÁNEK: Otázky malostranské, in: Architektonický obzor X, 1911, tab. č. 52.

11. A. Balšánek: půdorysná studie na zastavění průlomu „U Klíčů“, in: Antonín BALŠÁNEK: Otázky malostranské, in: Architektonický obzor X, 1911, 101.
12. Později uskutečněná varanta zastavující průlom domem bez podjezdů a rozšiřující Karmelitskou uličku, in: Kateřina HANZLÍKOVÁ: Průlom U Klíčů na Malé Straně, in: Kateřina BEČKOVÁ (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu, 1900-2000, Praha 2000, 114.
13. O. Vondráček: návrh Klubu Za starou Prahu na zastavění průlomu „U Klíčů“, 1908, in: Kateřina HANZLÍKOVÁ: Průlom U Klíčů na Malé Straně, in: Kateřina BEČKOVÁ (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu, 1900-2000, Praha 2000, 115.
14. Původní renesanční dům čp. 289, zbořený roku 1896, in: Kateřina HANZLÍKOVÁ: Průlom U Klíčů na Malé Straně, in: Kateřina BEČKOVÁ (ed.): Sto let Klubu Za starou Prahu, 1900-2000, Praha 2000, 113.
15. O. Vondráček: návrh Klubu Za starou Prahu zachovávající charakter původního domu čp. 289, 1908, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu I, č. 2, 1910, 12.
16. A. Balšánek: Jeden z návrhů na vysoké nábřeží s veřejnými stavbami, kolem 1900, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, tab. 8.
17. Úřední projekt malostranského nábřeží z roku 1911, in: Martin KRISE: Malostranské nábřeží a splavnění Vltavy, in: Kateřina BEČKOVÁ (ed.), Sto let Klubu Za starou Prahu 1900-2000, Praha 2000, 119.
18. Studie úředního projektu na vyvedení pobřežní komunikace u pilíře Karlova mostu, 1911, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Nové nábřeží je nebezpečné malostranskému panoramatu, in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu II, č. 5-9, 1911, 27.
19. Návrh Klubu Za starou Prahu na změnu úředního projektu z roku 1911 na vybudování plavební komory u malostranského břehu in: Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu III, č. 10, 1912, 76.
20. A. Balšánek: sněmovna v Zahradě anglických panen, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 9.

21. A. Balšánek: pohled na sněmovnu v Zahradě anglických panen z protějšího břehu, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, tab. 8.
22. A. Balšánek: studie sněmovny na Klárově, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 10.
23. A. Balšánek: studie gymnázia na pozemku čp. 515 u severního vyústění Čertovky, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 14.
24. A. Balšánek: studie gymnázia v sousedství Valdštejnské jízdárny, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 14.
25. A. Balšánek: studie školní čtvrti pod Petřínem v ose Novodvorské ulice (dnešní Hellichova ulice), in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 19.
26. A. Balšánek: studie Galerie moderního umění na Újezdě, in: Antonín BALŠÁNEK: Kam postavit galerii českého umění?, in: Architektonický obzor II, 1903, 6.
27. A. Balšánek: studie Galerie moderního umění v zahradě hraběte Chotka v prodloužené ose Novodvorské ulice, in: Antonín BALŠÁNEK: Kam postavit galerii českého umění?, in: Architektonický obzor II, 1903, 10.
28. A. Balšánek: studie Galerie moderního umění na Kampě, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 13.
29. A. Balšánek: půdorysná studie Galerie moderního umění na Kampě, in: Antonín BALŠÁNEK: Úprava Malé Strany a otázka veřejných staveb na pobřeží Vltavy, in: Architektonický obzor VIII, 1909, 13.
30. V. Roštlapil: návrh budov parlamentu ve spojení se Strakovou akademií, kolem 1919, in: Václav ROŠTLAPIL: O umístění sněmovních budov v Praze, in: Styl IV, 1928/1929, 111.

31. A. Balšánek: půdorysná studie parlamentu na Klárově, kolem 1920, in: Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, 14.
32. A. Balšánek: půdorysná studie parlamentu v Zahradě anglických panen, in: Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, 22.
33. A. Balšánek: návrh budovy parlamentu v Zahradě anglických panen, in: Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, tab. 10.
34. A. Balšánek: další z pohledů na parlament v Zahradě anglických panen, in: Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, tab. 10.
35. A. Balšánek: návrh budovy parlamentu na Petříně, in: Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, 29.
36. A. Balšánek: půdorysná studie parlamentu na Petříně, in: Antonín BALŠÁNEK: Studie o Velké Praze, in: Architektonický obzor XIX, 1920, 30.
37. Oficiální projekt Státní regulační komise na regulaci Klárova, 1927, in: Rozhled, in: Stavba V, 1926/1927, 172.
38. K. Pecánek, F. Fiala a V. Wallenfels: situační plán úpravy pobřeží Malé Strany, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 40.
39. K. Pecánek, F. Fiala a V. Wallenfels: studie předmostí Mánesova mostu, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 39.
40. K. Pecánek, F. Fiala a V. Wallenfels: pohled na Kampu, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 39.
41. A. Dryák: studie na úpravu malostranského pobřeží, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 35.
42. A. Dryák: studie předmostí Mánesova mostu, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 35.

43. A. Dryák: situační plán úpravy pobřeží Malé Strany, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 34.
44. A. Dryák: pohled na Kampu, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 35.
45. F. Lehmann: situační plán úpravy pobřeží Malé Strany, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 38.
46. F. Lehmann: studie úpravy malostranského pobřeží, 1922, in: Bohumil HÜBSCHMANN: Malá Strana – Výsledky soutěže a výhledy, in: Styl IX, 1923/1924, 38.
47. M. Vaněček: situační studie úpravy předmostí Mánesova mostu, 1922, in: Soutěž na úpravu pobřežní části Malé Strany, in: Architektonický obzor XXII, 1923, 45.
48. M. Vaněček: pohledová studie předmostí Mánesova mostu, 1922, in: Soutěž na úpravu pobřežní části Malé Strany, in: Architektonický obzor XXII, 1923, 46.
49. J. Gočár: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled od jihovýchodu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 24.
50. J. Gočár: soutěžní projekt Státní galerii na Kampě – pohled z protějšího břehu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 24.
51. J. Gočár: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – půdorys, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 25.
52. P. Janák: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled od jihovýchodu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 27.
53. P. Janák: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – situační schéma, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 27.
54. K. Roškot: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled od jihovýchodu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 29.

55. K. Roškot: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled na umělý záliv, 1923, in: Státní galerie na Kampě, in: Stavitel V, 1924, 71.
56. K. Roškot: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – situační schéma, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 29.
57. B. Höbschmann: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled z protějšího břehu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 30.
58. B. Hübschmann: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – situační schéma, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 30.
59. O. Novotný: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled od jihovýchodu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 33.
60. O. Novotný: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – situační schéma, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 32.
61. A. Kubíček, A. Mezera a K. Pecánek: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – situační schéma, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 34.
62. A. Kubíček, A. Mezera a K. Pecánek: soutěžní projekt Státní galerie na Kampě – pohled od jihovýchodu, 1923, in: Styl X, 1924/1925, 35.
63. V. Hofman: petřínské komunikace – celková situace, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 3.
64. V. Hofman: petřínská komunikace – studie Chotkovy ulice (Vítězná), 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 4.
65. V. Hofman: petřínská komunikace – studie Újezda, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 2.
66. A. Dryák: petřínská komunikace – studie tunelu pod Strahovem, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 10.
67. A. Dryák: petřínská komunikace – situace na Újezdě, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 9.

68. A. Dryák: petřínská komunikace – podélný řez Chotkovou ulicí, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 8.
69. F. Svoboda, B. Švarc a M. Vaněček: petřínská komunikace – situace na předmostí, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 15.
70. F. Svoboda, B. Švarc a M. Vaněček: petřínská komunikace – situace na Újezdě, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 16.
71. F. Svoboda, B. Švarc a M. Vaněček: alternativní návrh petřínská komunikace – celková situace, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 25.
72. F. Svoboda, B. Švarc a M. Vaněček: alternativní návrh petřínská komunikace – situace na Újezdě, 1927, in: Soutěž na petřínskou komunikaci, in: Architekt SIA XXVI, 1927, 26.
73. A. Benš (vlevo) a A. Engel (vpravo): Městská galerie na Klárově – studie, 1936, in: Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 98.
74. L. Machoň (vlevo) a F. Roith (vpravo): Městská galerie na Klárově – studie, 1936, in: Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 98.
75. A. Mendl: Městská galerie na Klárově – studie, 1936, in: Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 98.
76. B. Hübschmann (vlevo) a F. Roith (vpravo): Městská galerie na Klárově – studie, 1936, in: Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 98.
77. B. Hübschmann: Městská galerie na Klárově – celková situace, 1936, in: Soutěž na pražskou městskou galerii – poznámky redakce, in: Architekt SIA XXXVI, 1937, 123.
78. Oficiální návrh Státní regulační komise na malostranskou komunikaci – celková situace, 1938, in: Architekt SIA, XXXVIII, 1939, 129.

79. Návrh Skupiny architektů SIA na malostranskou komunikaci – celková situace, kolem 1939, in: O malostranské cestě, a její zdůvodnění, in: Architekt SIA XXXIX, 1940, 10.
80. Návrh Skupiny architektů SIA na malostranskou komunikaci – celková situace, kolem 1939, in: O malostranské cestě, a její zdůvodnění, in: Architekt SIA XXXIX, 1940, 11.
81. Návrh Skupiny architektů SIA na malostranskou komunikaci – situace na Klárově, kolem 1939, in: O malostranské cestě, a její zdůvodnění, in: Architekt SIA XXXIX, 1940, 14.
82. Návrh Skupiny architektů SIA na malostranskou komunikaci – pohled od Mánesova mostu, kolem 1939, in: O malostranské cestě, a její zdůvodnění, in: Architekt SIA XXXIX, 1940, 14.